

AREND

VERHALEN VAN EEN JEUGD

Verhalen uit de beginjaren van Arend Horjus

Op verzoek van Bonnie wil ik enkele verhalen uit mijn jeugd vertellen.

Makkum 30 december 1924 –
Drachten 27 oktober 2010

Origineel 2004
Editie 2021 herzien

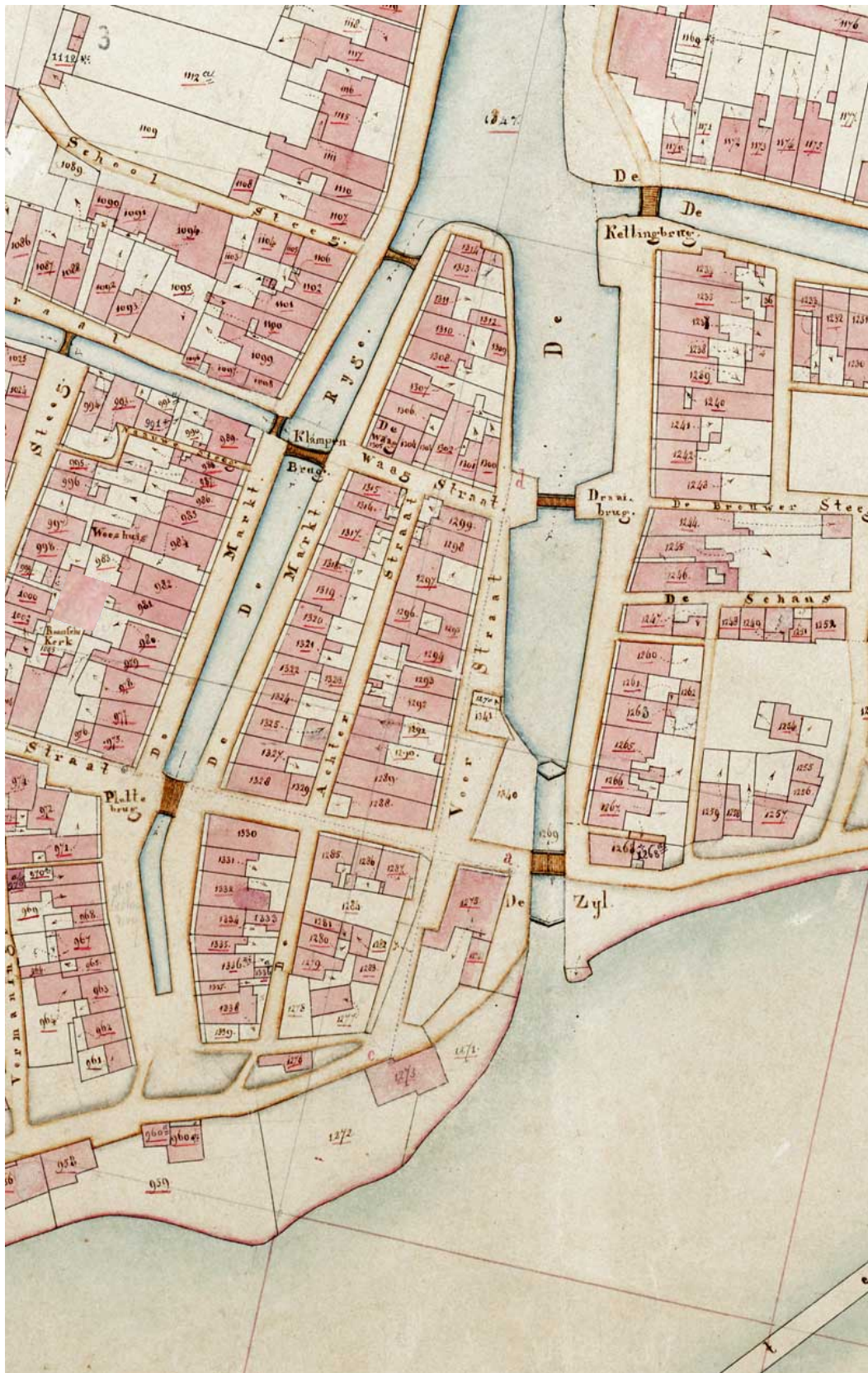
Geredigeerd en lay-out door Roland de Jong
© erven Arend Horjus

Inhoud

DE BEGINJAREN.....	7
Het begin.....	7
Een cent	9
Naar Indië.....	9
Zingen in de kerk.....	10
Beschermengel	10
Wilde spelletjes	11
Slootje springen	12
Vaders handen.....	15
Longstôl.....	17
Vakantie	17
Pramenverhuur	18
FRANS EN AREND.....	20
List en bedrog	21
Vader.....	21
Buurvrouw Rinia	22
Krediet.....	22
Driftkop	23
Broken poat	25
Slecht weer	25
Het veenspook	25
Jan Splinter.....	25
Crisistijd.....	26
Aanbestedingen en gunningen	26
De ULO	28
Op de fiets.....	30
OOM KLAAS.....	31
Voogd.....	31
Bakfiets	32
De koster.....	33
De jeugd en de consistorie	33
Verkering.....	34
DE OORLOGSPERIODE.....	35
Lossen in Workum	35
Te water	36
Dekkleidenverhuur	36
Een dubbeltje.....	36

Evacuatie.....	36
Goede klanten, slechte klanten	37
Paling en andere etenswaren	37
Haringen.....	38
Onderduiken	38
Duitse visconserven	39
Poging tot braak.....	39
Brandstof	39
Schoonmaak.....	39
DE LAATSTE MAANDEN VOOR DE BEVRIJDING	40
Kerkzolder	40
Verjamme, verjamme, verjamme	40
Donker	41
Kleistapel.....	41
Statum.....	41
Netjes	41
Een volle po.....	42
Waterpret	42
Zeer begaafd vloeken.....	42
DE BEVRIJDING.....	43
Gestolen goed	43
Canadezen.....	43
DE EERSTE MAANDEN NA DE OORLOG.....	43
Volkstelling.....	43
Turfoproer.....	44
Graff von Spee	44
Hitlers begrafenis.....	44
Meer over de volkstelling.	45
Ratten	45
COMMIES	45
Visconservenfabriek.....	45
De reis naar Maastricht	45
Patrouille.....	46
Fietsbanden en een windjack	46
Heen en weer.....	47
Ontslag met bonus.....	47
Busreisje.....	47
BROER SIKKE	48

Te zwaar.....	48
Amsterdamse bluf.....	48
Natte droom	48
Akkevietje met dokter Bogstra	48
Naar Indonesië.....	48
BROER JAN	49
Jan	49
Het past nu even niet.....	49
Snelle lift zonder geweer	49
Nergens over praten	49
ZUSTER ANNA	50
Duivelsdrek	50
VERHALEN VAN ANDEREN UIT MAKKUM EN OMGEVING.....	50
Staking.....	50
De rosse buurt	50
Geintjes.....	50
Feest.....	51
Kornwerdertoren	51
Brand.....	51
Huwelijksperikelen.....	52
Wierd	52
Een voor allen, allen voor een	52
Kattenkwaad	52
Abe Boele, Engelebert en gekke Doede.....	53
Oude Hannah en oude Piebe	53
Hendrik Nok Nok.....	54
Nog enkele Makkumers	54
De jok stier en de duivel	55

Figur 1 Makkum

DE BEGINJAREN

Het begin

Zoals jullie nog wel weten woonden wij vroeger naast de aardewerkfabriek van Tichelaar. Maar daar ben ik niet geboren. Ik ben op een schip geboren Het was toen zulk stormweer dat de baakster zei: "Als dit nog een dag aanhoudt, dan ga ik weg." Alles schommelt en is in beweging. Het enige dat ik van die periode op het schip weet is (gehoord van moeder) dat het schip in Makkum aan de wal lag en moeder een droogrek op de wal had staan waar ze de was op hing. Ik kon nog niet lopen en speelde in het achteronder. Op een gegeven moment voelde ze wat aan haar rokken, toen ze omkeek zat ik achter haar. Ik was door het scheepsruim de trap opgekropen, over de loopplank en zo de wal op. Ze schrok natuurlijk ontzettend en zal mij niet weer alleen hebben gelaten. Vader had inmiddels het huis aan de Turfmarkt ¹ ²gekocht en toen ik drie jaar was zijn wij daar gaan wonen. In het begin was het achterste gedeelte pakhuis en in de voorkamer woonden wij. Vader heeft het achterste gedeelte laten afbreken en het opnieuw laten opbouwen. Vroeger was het pand eigendom van de Tichelaars en die waren er erg opgebrand om het weer in hun bezit te krijgen. Toen moeder ergens anders ging wonen, hebben wij het daarom ook weer aan hen verkocht.

Figuur 2 Turfmarkt, jaren 20. Uiterst rechts huisnummer 11

¹ Huizing met erf en bleek aan de Turfmarkt en aan de Tichelaarswijk te Makkum, kadastraal bekend Gemeente Makkum, Sectie A, nummer 2088, huis, erf, groot een are, negen en twintig centiare. Koopprijs f 1.375 op 30 april 1920 | Notaris Sjirk van den Burg.

² 1935 Omnummering D122 wordt Turfmarkt 6; 1948 Omnummering Turfmarkt 6 wordt Turfmarkt 11

Koopcontract

N° 204

30 April

1920

Eerste blad

14

Op heden den derdighsten April negentien honderd twintig verheuen voor my Johannes van der Burg, notaris ter stamplaats Elbakkum, gemeente Honnesteel, in tegenwoordigheid van de twee en te noemen, aan my bekende getuigen, de heere

1. Conne Frenstra, tinnenman, wonende te Elbakkum
2. Alfred Hooyas, zonder beroep, wonende te Elbakkum, als mandataris, lasthebber van den heer Teles Wiards Hooyas, schipper, gedomicilieerd te Elbakkum.

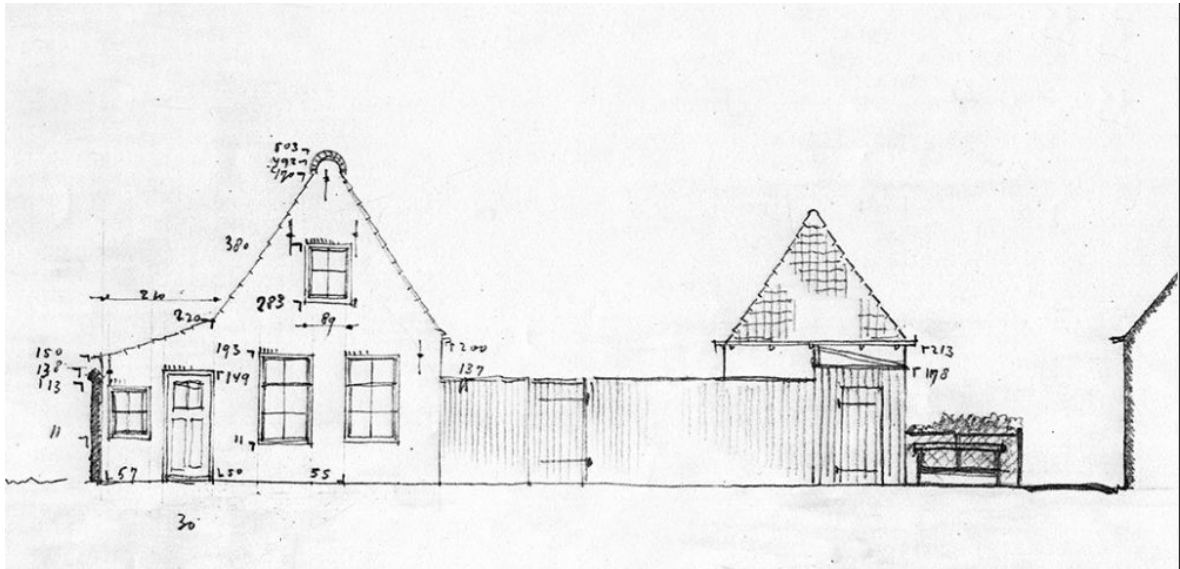
Welke comparanten verbleunden met elkanen van volgend koopcontract te hebben aangegaan, wantz de comparant Frenstra verkoopt aan den comparant Hooyas, die voor zynen volgauer Teles Wiards Hooyas in koop aanvaamt.

de huizing met erf en bleek aan de Turfmarkt en aan de Fischelaarswyk te Elbakkum, kadastraal bekend Gemeente Elbakkum, Statis A, nummer 2030, twee, erf, groot een are, negen en twintig centnaal.

Het verkochte houdt schutting aan de noordzijde der bleek, walbeschoning aan de Fischelaarswyk en schutting met deur aan de publieke straat. De bestede op den zolder en het kippenhok in de bleek behooren den huurder met recht tot bezetting.

De rechten van den verkoper op de plek grond, bijzondere trossen het huis en de wyk binnen de schutting en uitmakende een stukje van het kadastraal persaal Gemeente Elbakkum, Statis A, nummer 2346, zijne in den verkoop begrepen.

Figuur 1 Koopakte No. 204 eerste blad

Figuur 3 Tekening huis aan de Turfkade

Een cent

Ik was dus een jaar of drie en met een jongetje uit de Pothuissteeg ging ik de fabriek vaak in en daar moesten wij dan zingen. Wij zongen: "zonde houwen koeken bakken" en daar kregen wij dan een cent voor.

Figuur 4 1 centstuk 1920

Naar Indië

Toen ik een jaar of drie, vier was, was ik altijd aan het bouwen met blokken. Ik maakte hele kastelen en forten. Wij hadden toen een dienstmeisje, Sietske Kooistra, en wij hadden het er altijd over dat, als ik groot was, ik met haar naar Indië zou gaan. Maar het gebeurde dat zij per ongeluk een bouwsel van mij vernielde. Ik was zo kwaad, dat ik vanaf dat moment niet meer met haar naar Indië wilde. Als ik haar op latere leeftijd ontmoette hebben wij het daar nog vaak over gehad.

Zingen in de kerk

Toen ik vijf jaar was ging ik een keer met Frans en Anna naar een samenkomst van het Leger des Heils. Wij leerden daar versjes en op het eind van de samenkomst vroeg de officier wie van de kinderen naar voren wilde komen om de versjes te zingen. Nu ik durfde wel, ik ging naar voren en werd daarboven op een soort preekstoel gezet. En toen maar zingen, ik weet nog de versjes en de woorden. Je moest er met je armen ook bewegingen bij maken.

*Mijn zonden zo hoog als een toren
In de heilstroom gaan ze allen verloren
Hij schreef mijn naam neer
enzovoort.*

En het versje:
*Zacheus was een kleine man
Dat weet je wel misschien
Hij klom vlug in de vijgenboom
Want hij wilde de Heer graag zien.
enzovoort.*

Beschermengel

De katholieken hebben een beschermengel, maar ik moet er denk ik ook een hebben want het is een wonder dat ik nog leef.

Op een keer was ik met mijn broer Frans aan het spelen voor ons huis. Wij sloegen met onze polsstokken in het water van de vaart. Het was ongeveer 10 uur 's morgens, Frans wilde wat drinken en ging naar binnen, terwijl ik doorging met slaan. Op een gegeven moment moet ik in het water zijn gevallen, maar niet een heeft het gezien. Mijn oom Folkert lag met zijn schip daar voor de wal. Zij hadden koffie gedronken en hij kwam de roef uit. Toen zag hij iets midden in de vaart drijven, hij sprong in zijn sloep en haalde mij er uit. Ik kan mij nog herinneren dat ik in de alkoof lag en maar steeds water uit spuwde.

In een strenge winter was het water in de vaart bevroren. Voor het Aardewerk fabriek hadden de arbeiders een wak geslagen. Wij waren daarbij aan het spelen en op gegeven ogenblik viel ik in het wak en schoof onder het ijs. Frans kon mij er gelukkig nog onderweg trekken, anders was ik verzopen en had het niet na kunnen vertellen.

Het derde voorval dat ik mij kan herinneren was dat we bij de haven vlak voor de Leugen Bolle aan het spelen waren. Er is daar een gemetselde trap van de kade naar boven. Aan de zijkanten van die trap is een scheve kant van onderen naar boven. Daar langs

Figuur 5 Winter in Makkum

probeerden wij dan naar boven te hollen. Je moest daarvoor dan wel een aanloop nemen. Daarvoor liep je dan enkele stappen achteruit om gang te zetten. Ik heb toen waarschijnlijk enkele stappen te veel gedaan en ben achterover van de kademuur in de sluis getuimeld. Daar lag een vrachtboot aangemeerd. Tussen die boot en de kade ben ik in het water gevallen. Niet een van mijn vrienden noch een van de mannen die daar stonden te praten hadden het gezien.

Toevallig was de kapitein van de boot aan boord en hij kwam uit de stuurhut en hoorde lawaai in het water. Hij stapte op de stootrand om te zien waar het van kwam en zag mij liggen spartelen. Hij zette mij druipnat op de wal tot grote verwondering van de omstanders. Wij hadden hem ijskoud laten verdrinken zei later een van de omstanders tegen mijn vader.

Wilde spelletjes

Onze spelletjes waren ook veel wilder dan tegenwoordig, ik me nog enkele voorvallen herinneren.

De brandstof pakhuis van mijn vader had lage goten. Daardoor kon je gemakkelijk op het dak klimmen wat natuurlijk niet de bedoeling was, omdat je dan de dakpannen stuk kon trappen. Wat niet mag is natuurlijk altijd mooi. Wij waren met enkele vrienden en klommen dan aan de ene kant op het dak en gingen over de nok van het dak. Een van de jongens zat op de nok waar hij zijn evenwicht verloor en hij rolde aan de andere kant naar beneden. Mijn broer Frans stond daar precies onder en beiden tuimelden door de klap op de grond. Niet een van beiden heeft er nadelige gevolgen aan overgehouden.

Figuur 6 Sluis in Makkum

Op een keer roeiden Frans en ik op een loopplank van mijn vader midden in de vaart. Ik zie het nog voor mij, het was voor de aardewerkfabriek en mijn vader kwam er juist langs fietsen. Je kunt begrijpen wat er toen gebeurde, want heit was nogal driftig van aard. Wij moesten direct naar de kant peddelen en daar kregen wij een best pak slaag. Het was natuurlijk ook levensgevaarlijk want wij konden toen beiden niet zwemmen. En op zo'n plank van 20 centimeter breed in het evenwicht te blijven valt niet mee.

Slootje springen

Ik ging vaak mee met Frans en zijn vrienden, na schooltijd de landen in te slootje springen. Op een keer stonden wij voor een aardig brede sloot, Frans zou er overheen springen maar durfde niet goed. Hij nam steeds een aanloop, maar voor de sloot bleef hij steeds staan. Nadat hij dat verschillende keren had gedaan, werd het daardoor vlak voor de sloot glad en toen hij weer wilde stoppen gleed hij uit en schoof de sloot in. Wat hebben wij hem uitgelachen. Moeder was nooit kwaad als wij met natte voeten thuis kwamen, tenzij zij ons had verboden om te slootje springen, dan kwam vader er aan te pas.

Andere jongens kregen vaak op hun falie als ze nat thuis kwamen. Ik kan mij nog een geval herinneren dat een maat drijfnat thuis kwam en voor onze ogen een pak slaag kreeg. Wij stonden voor een brede sloot, ongeveer waar nu onze caravan staat. Niemand durfde er overheen te springen, alleen hij durfde wel, hij was geen kakkerlak, Er was nog al drek in de sloot en midden in de sloot bleef zijn polsstok steken. En daar hing hij het enige dat hij kon doen was zich te laten zakken en door de sloot naar de wal te kruipen. Hij naar huis en wij er met zijn allen achteraan zingend "een snoek, een snoek, een hele dikke snoek " Thuis gekomen kreeg hij op zijn falie. Kinderen kunnen vaak ook onberekenbaar zijn. Wij hadden een vlot gemaakt van balken en planken en dat vlot lag in de sloot ongeveer ter hoogte waar nu de gastank staat. Wij waren met zijn drieën. Fokke en Tjebbe (twee maten van Frans) en ik. Op een gegeven moment gleed

Fokke uit en viel in de sloot. In plaats van dat Tjebbe mij hielp om hem weer op het droge te trekken, sprong hij aan wal en rende als een haas weg.

Frans en ik hebben ook veel met elkaar gevochten, maar aan de andere kant hielpen wij elkaar ook altijd. Wij waren eens op de zolder aan het spelen toen wij ruzie kregen (Frans deed mij pijn). Als wij ruzie hadden was Frans bang voor mij, dus maakte hij dat hij weg kwam. Langs de trap naar beneden, door het hok en zo de weg op. Maar in zijn haast om weg te komen had hij een oudere jongen niet opgemerkt die daar toevallig langs liep. Hij botste tegen hem aan en dat nam die natuurlijk niet, hij begon met Frans te vechten. Ik kwam achter Frans aangehold maar op het moment dat ik zag dat die jongen met Frans vocht was ik alle drift vergeten en sprong die jongen op zijn nek. Met zijn beiden konden wij hem wel de baas en hij maakte dat hij weg kwam.

In de zomer gingen wij elk jaar wel een paar keer met een hele groep naar Gaasterland. In de speeltuin daar was een draaiend rad en het was een hele kunst om daar op te blijven staan, vooral als hij steeds harder en harder in de rond te ging. Het rad draaide altijd in dezelfde richting en toen het een keer net anders om ging, tuimelden wij er steeds af en konden niet begrijpen wat daar toch de oorzaak van was.

Figuur 7 Speeltuin Gaasterland

Figuur 9 Sikke, Arend, Frans en Antje (1930)

Figuur 8 Arend, Frans en Antje (achter) met baby Jan en Sikke (1931)

Vaders handen

Moeder was nogal vaak ziek en als dit op tweede Paasdag of Pinkstermaandag was dan verveelden wij ons want de vriendjes waren dan vaak met hun ouders te fietsen. Op een keer was het weer zover, wij verveelden ons en waren maar aan het zeuren. Wij waren voor ons huis en vader werd op het laatst zo kwaad, dat Anna een draai om haar oren kreeg. Toen zou hij Frans te pakken nemen, maar die glipte hem tussen de benen door. Die weg was voor mij, begrijpelijk, toen versperd. En ik kreeg toen de volle lading. Dat was niet mis, want vader was voor die tijd een grote man met grote handen.

Toen hij in dienst was sjouwde hij bij lange oefenmarsen ook nog de volledige wapenuitrusting van zijn schoolmaat mee. Die was tegelijk met hem in dienst in dezelfde kazerne. Dat was maar een klein mannetje en had niet veel om bij te zetten.

Figuur 10 Frans, Arend en Siete op een turfkar (1926)

Figuur 11 Siete (naast) en Sikke, op een turfkar (1931)

Longstôl

Toen vader nog leefde kregen wij altijd heel vet eten. Vader kocht dan bij de slager een hele brok vet van de koe (longstôl in het Fries). Moeder braadde dat vet tot er kaantjes³ uit kwamen. Die kaantjes deden wij 's avonds op het roggebrood. Het gesmolten vet was bij het middag eten onze jus.

Ik was er gek op en als vader de jus rond schepte (dat deed hij altijd) hield ik mijn lepel er onder en dronk de eerste sleef vol zo op.

Achteraf denk ik dat de (smollerij) ontsteking die Frans en ik als jongens hebben gehad, dat daar aan hadden te danken. Frans heeft een halfjaar een ontsteking aan zijn knie gehad. Hij was gevallen en had een open wond aan zijn knie. Die wilde maar niet genezen. Als de wond bijna dicht was kwam er een blaas er naast en die barste dan open en begon het liedje opnieuw. Moeder verscheurde al haar oude lakens en van kennissen kreeg ze er ook wel. Toen Frans genezen was begon ik, ik schopte mijn enkel open en dat heeft drie maanden geduurd voordat die genezen was.

Vakantie

Vroeger gingen Frans en ik altijd met de grote vakantie naar Enkhuizen naar oom Jaap en tante Anke⁴. Daar waren jongens van onze leeftijd en wij waren daar altijd welkom. Tante Anke had veel hoofdpijn en ze had op een slaapkamertje een houten kistje staan. Daar zat een apparaatje in dat ze moest aanzwengelen. Dat gaf haar denk ik dan waarschijnlijk verlichting.

Oom Jaap had tuinderijen buiten de stad en daar voeren wij met een schouw heen. Hij had een aanhangmotor en dat gaf zo'n mooi geluid in de stadsgrachten. In dat gedeelte van Enkhuizen waar oom Jaap woonde, woonden praktisch allemaal tuinders en de grachten lagen 's avonds vol schouwen. Hoewel het al 65 jaar geleden is kan ik mij verschillende dingen nog duidelijk voor de geest halen.

Oom Jaap die zo geweldig veel kon eten. Er werd een grote pan met aardappels op de tafel gezet met daar in een kommetje met vet. De vrouwen schepten hun portie in een bord, maar de mannen staken een aardappel aan hun vork en doopten die in het kommetje. Als wij dan allemaal genoeg hadden en er in de pan nog wat aardappelen over waren waar een normaal mens nog genoeg aan had, dan zei oom Jaap: "Dat is niet genoeg om te bewaren" en dan at hij dat ook nog even op.

Het steegje waar ze woonden, de boom met heerlijke dikke peren en het schoffelen op het land. En de bloemen die wij altijd mee terug kregen voor thuis. De eerste jaren gingen wij er heen en terug met een bodedienst van Enkhuizen naar Groningen v.v.

³ Kaantjes zijn het residu van het smelten van runderniervet of reuzel (varkensbuikev). Oorspronkelijk diende het smelten niet voor het maken van kaantjes, maar voor het verkrijgen van reuzel of rundvet om mee te bakken of om stroopvet van te maken voor op de boterham. Het bij het smelten overblijvend residu noemt men kaan of kaantjes. Deze kruimels werden, met het aanhangende vet, gegeten. Bijvoorbeeld als broodbeleg of door een stampot.

⁴ Jacob van den Blonk (geboren op 12 december 1882 te Enkhuizen) en Andrieske Horjus (geboren op 24 april 1883 te Stadskanaal gem. Onstwedde, ouders liggen met schip in Stadskanaal; wonen te Workum) | Bevolkingsregisters van de gemeente Enkhuizen, Enkhuizen, archief 1701-08, inventaris-nummer 39, 1900-1910, Bevolkingsregister Enkhuizen 39, 1900-1910. | Bron: boek, Periode: 1883, Onstwedde, 24 april 1883, Geboorteregister 1883, aktenummer 114

Vader bracht ons dan naar de kop van de Afsluitdijk. Later gingen wij op de fiets via de Wieringermeer, Medenblik en Andijk.

In Andijk woonde oom Sikke⁵, daar gingen wij wel even aan, maar daar logeerden wij nooit.

Ik ben ook een keer een reis mee geweest met oom Folkert⁶ naar het turfveen in Valthermond. Van de reis kan ik mij niet veel meer herinneren, alleen dat het op de Bergumermeer verschrikkelijk stonk. Uren later had ik de stank nog in mijn neus. Op het Stieltjeskanaal lag kilometers lang, een dikke laag eenden kroos. En dan de jagers met hun paarden die staan mij nog goed voor de geest.

Pramenverhuur

Toen wij nog op de lagere school zaten moesten wij vaak met vader mee als hij met een praam brandstof moesten brengen naar de boeren en de buiten dorpen. Ook als hij brandstof haalde uit Workum. Vader trok dan met en lijn de praam en wij moesten dan sturen. Op een keer waren wij met een hele groep, Frans en Fokke, Dick een logé van juffrouw Fennema en ik. Onder het varen hadden wij van die spoeke bloemen gezocht en die lagen voor in de kajuit van de praam. Toen kregen wij onder elkaar ruzie en vochten dat uit in de kajuit. Ondertussen werd er niet gestuurd en dat liep natuurlijk mis. Vader had niets in de gaten tot het moment dat hij een geweldige schok kreeg. De praam was bij de wal opgevaren.

Als vader met de praam onderweg was en hij had dorst en er stonden melkbussen aan de vaart dan goot hij wat wei in het lid van de melkbus en dronk dat op. Dat heb ik hem verschillende keren zien doen.

Figuur 12 Friese praam

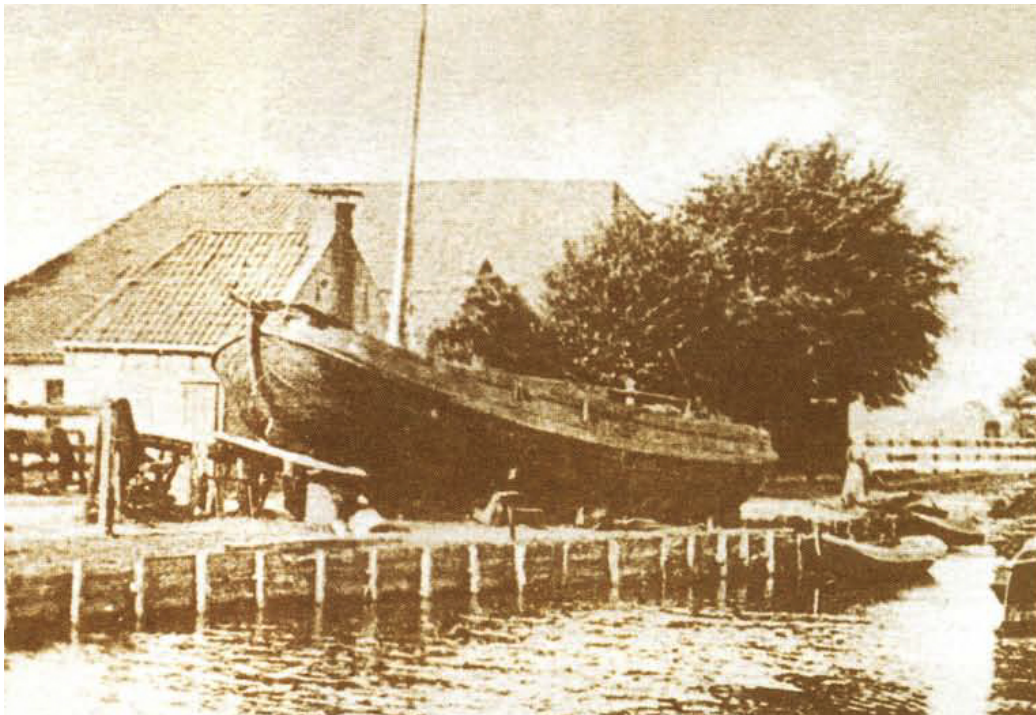
⁵ Sikke Horjus, geboren 25 maart 1877 te Stroobos (gem. Grootegast), veldarbeider van beroep | BS Geboorte

Bron: boek, Periode: 1877, Grootegast, 26 maart 1877, Geboorteregister 1877, aktenummer 34

⁶ Folkert de Jong (geboren op 15 november 1879 te Wons) | Burgerlijke Stand Wonseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 1055, Periode: 1879, Wonseradeel, archief 30-42, inventarisnummer 1055, 17 november 1879, Geboorteregister 1879, aktenummer 428

In de zomer begon hij om vijf uur 's morgens al aan zijn werk tot 's avonds negen uur. Daarom zei men in Makkum dat hij zich had dood gewerkt. Maar dat was niet zo want hij was nooit moe en kanker komt niet van het werken.

Als er een praam op zijn helling lag (die moesten van onderen in de teer) en die moest weer in het water, dan waren wij er als de kippen bij. Wij mochten dan in de praam en dat vonden wij prachtig (het was een dwars helling). Vader had veel gereedschap dat hij moest gebruiken voor de pramen. Langs de randen van de pramen was een houten rand die zo nu en dan moest worden vervangen. Ook de buikdelling (de houten vloer in de pramen) moest om de paar jaar worden vervangen. De meeste pramen had hij voor de verhuur, de kleinste was 8 ton en de grootste 16 ton. Totaal had hij er, zo goed als ik mij kan herinneren, 10 stuks. De verhuur was aan verschillende bedrijven en zo gebeurde het dat de eigenaar van een tjalk onze grootste praam van 16 ton huurde om mest bij een boer op te halen. Dat laadde hij vervolgens in zijn schip en vervoerde dat de kwekerijen in Holland.

Figuur 13 Friese praam op de helling

FRANS EN AREND

Figuur 14 Frans en Arend Horjus

List en bedrog

Toen hij met de boer over het te betalen geld afhandelde zei de schipper “Ik heb zoveel praam vol á 16 ton opgehaald.” “Dat klopt niet”, zei de boer “in die praam gaat 20 ton.” Want een handelaar heeft enkele weken geleden mij puin gebracht, met deze praam en dat was 20 ton. Bij navraag werd het hem wel duidelijk dat de handelaar hem had bedonderd. Die firma heette ook: “*De firma list en bedrog.*”

Frans en ik moesten bij regenachtig weer het water uit de pramen scheppen. Zomers als vader geen brandstof hoefde te bezorgen had hij volop werk in het repareren van de pramen. Ook maakte hij zelf de bomen voor de pramen. Van dat gereedschap maakten Frans en ik ook veelvuldig gebruik. Ik moest altijd het gereedschap op halen en Frans bouwde o.a. een zelflosser. Een stuk balk werd uit gehold er kwam een mast op met een giek, een zelf gemaakte lier. Het schip werd van luiken voorzien en een oude wekker die het schip moest laten voor bewegen. Verder hebben wij nog zeilschepen gemaakt. Hoge stelten hebben wij ook heel wat gemaakt, niet van die lage, maar met wel drie á vier steunen boven elkaar.

Wij hadden ook een springstok, die had vader ergens in een boelgoed gekocht. Het was een holle houten buis met een hele zware veer er in. Aan de buis zat een ijzeren dwars verbinding waarop je kon staan. Als je er op stond werd de veer in elkaar gedrukt. Door een opwaartse beweging te maken kon je wel sprongen maken van een meter. Jammer genoeg heeft oude oom Klaas, die meende dat het een oude stok was, hem door midden gezaagd.

Vader

Mijn vader was een echte Horjus, dus een driftkop. Hij stond ook op zijn strepen. Ik kan mij nog herinneren dat een klant in Idsegahuizum 1.000 turven (baggelaars) had gebracht. Die klant kwam een paar dagen later klagen dat zij te weinig turven had gekregen. Vader was gewend om altijd iets extra's te geven, dus dat verhaal nam hij niet. Hij ging naar de klant en met haar telde hij de hele bult turven na. Het bleek dat er bijna een halve korf turven te veel waren. Die heeft hij toen maar mee teruggenomen.

Figuur 15 Baggelaar (Friese turf)

Toen wij hem later wel eens hielpen met het opmeten van zwarte brandstof moest er altijd een handvol extra in de zak. Bij een collega moest er altijd een handvol uit. Mijn broers hebben dat gebruik van vader ook altijd toegepast en daardoor kwam het dat zij altijd minder hectoliters uit een ton (1.000 kg) haalden dan de concurrenten. De belastingdienst vergeleek de gegevens en dacht dat mijn broers fraudeerden, doch zij fraudeerden niet maar de concurrenten, die gaven hun klanten te weinig.

Buurvrouw Rinia⁷

Naast vervelende klanten had je ook klanten waar alles bij kon. In de Pothuissteeg woonde buurvrouw Johanna Rinia. Haar man⁸ was vaak dronken en zij was niet al te netjes. Op een keer kwamen wij daar met turf en die moest altijd onder de bedstee. Op het moment dat wij kwamen had ze de huiskamer nog niet opgeruimd. “Gooi de korven met turven maar in de kamer voor de bedstee deuren”, “Ik ruim het wel op”, zei zij. Op een andere keer paste het haar schijnbaar helemaal niet dat wij binnen kwamen want ze zei: “Gooi de turven maar in het halletje.” Nu dat deden wij, want dan waren wij ze maar kwijt. De voordeur konden wij met moeite weer dicht krijgen.

Figuur 16 Pothuissteeg

Krediet

Mijn vader was niet alleen driftig, maar daarnaast ook heel sociaal. Veel klanten leverde hij ook op krediet (ik zie ze nog in de gang bij de voordeur staan, mooi pratend om uitstel te krijgen en wat ze ook meestal lukte). Moeder was dan wel eens kwaad. Aan de familie leende hij ook geregeld geld. Dat heeft hem meer ellende dan plezier opgeleverd.

⁷ Johanna Rinia, geboren op 16 oktober 1885 | BS Geboorte
Burgerlijke Stand Wonseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 1058, Periode: 1885, Wonseradeel,
archieff 30-42, inventaris-nummer 1058, 17 oktober 1885, Geboorteregister 1885, aktenummer
325 | Overlijden op 17 maart 1972 te Breda | Archief RK Friesland, Bidprentjes-verzameling
Bolsward

⁸ Cornelis Draayer, geboren te Exmorra, wonende te Makkum, timmerman van beroep

Driftkop

Pake Wierd⁹ was ook een grote driftkop en als oom Keimpe¹⁰ als knecht bij hem voer, stond beppe Ymkje¹¹ duizend angsten uit dat ze elkander zouden vermoorden. Ze wilde dan ook altijd graag dat mijn vader als knecht meevoer, want die liet de oude man maar wat zeuren.

Figuur 17 Wierd en Ymkje

⁹ Wierd Sikkes Horjus (1847-1927) | Burgerlijke Stand Wonseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 1033, Periode: 1847, Wonseradeel, archief 30-42, inventaris-num-mer 1033, 22 januari 1847, Geboorteregister 1847, folio 11

¹⁰ Keimpe Wierd Horjus (1891-1968) | Bron: Erkenning, Deel: 1891, Emmen, archief 165.010, inventaris-num-mer 1891, 11 maart 1891, Geboorteregister Emmen 1891, aktenummer 137

¹¹ Ymkje Keimpes de Jong (1852-1917) | Burgerlijke Stand Wymbritseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 1027, Periode: 1852, Wymbritseradeel, archief 30-44, inventaris-num-mer 1027, 20 juli 1852, Geboorteregister 1852, aktenummer 187

Figuur 18 'Pake' Wierd Sikkes Horjus (1847-1927)

Broken poat

Die huizen waren vaak maar heel klein. Een halletje met de kamerdeur en de open zoldertrap en met daar scheef onder een tafel waar petroleumstellen op stonden voor het koken. Frans moest weer eens turven bij haar brengen en die moesten die keer op de zolder. Toen hij op de trap stond gleed hij uit en viel met de korf turf naar beneden. Het was een heel lawaai want de turven vielen ook op de potten en pannen die op de tafel onder de trap stonden. Buurvrouw Johanna kwam aan stormen en riep: "*Hest ook een poat broken?*" "*Nee*" zei Frans, "*maar je potten en pannen.*" "*Dat geeft allemaal niks*" zei ze: "*Ast maar niet een poat broken hast.*"

Slecht weer

Over Makkum is ook eens een windhoos getrokken. Hij kwam uit zee en in zijn tocht over de haven nam ettelijke lege viskisten en netten mee. Ze vlogen bij ons door de lucht en kwamen en kwamen waar nu ongeveer de rondweg is, in het land terecht. Wij als kinderen waren thuis, maar vader was nog een 50 meter van huis verwijderd. Omdat hij meegezogen werd hield hij zich vast aan een lantarenpaal. Het was een afgrijslijk lawaai, want aan de overkant van de vaart waren ze met de helling schuur aan het bouwen. De wanden bestonden uit blikken platen en een wand was nog niet geplaatst. De wind had vrij spel op de zijwanden waardoor die heen en weer sloegen tegen de betonnen fundering. Het leek of dat de wereld verging.

Het veenspook

Pake Wierd was niet bang, hij was ook turfschipper en kwam daardoor geregeld in het turfveen. Daar was een plaats waar de schippers 's avonds niet met hun schip durfden te gaan liggen omdat het daar zou spoken. Pake Wierd was niet bang en geloofde niet in spoken. Dus hij ging daar wel liggen. Midden in de nacht hoorde hij wat op de luiken lopen. Hij er uit en toen zag hij een witte gedaante op zijn schip. En wat bleek toen, het was een witte geit, die had de gewoonte als er een schip lag, 's nachts over de loopplank aan boord te stappen. Het mysterie was opgelost.

Jan Splinter

Ik schreef al eerder dat vader erg secuur was in de leveranties aan zijn klanten. Het volgende voorval komt mij nog in het zin. In die tijd was het de gewoonte dat scholen, kerken, enzovoort de leverantie van brandstof voor een of enkele jaren toewees aan een brandstofhandelaar. Zo kreeg vader ook de leverantie voor een school voor 10.000 turven. Die moesten opgestapeld worden in een hok, maar toen vader 8.000 turven daar in gebracht had was het hok stampvol.

Hij ging naar de conciërge en vroeg waar de rest in moest. "*Hoe kan dat*", zei die, "*je voorganger heeft altijd 10.000 turven in dat hok gebracht.*" Zo kwam Jan Splinter door de winter.

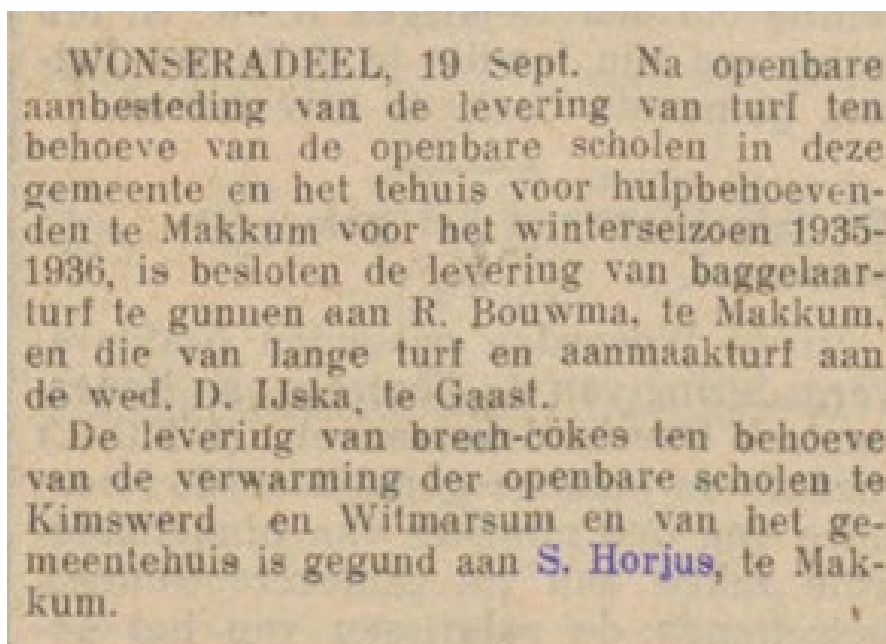
Crisistijd

In de crisis tijd begon vader ook met de petroleumhandel. Zelf deed hij er weinig aan, maar Frans en ik konden er een zakgeld mee verdienen. In die crisistijd lagen er veel schepen voor de wal, ze lagen tot bijna Aaltjesbrug. 's Morgens vroeg om 6 uur trokken wij er al op uit, wij moesten zo vroeg zijn want er waren meer kapers op de kust. Wij gingen dan langs de schepen en vroegen of ze petroleum nodig hadden. 's Middags na schooltijd brachten wij de bestellingen dan rond. De helft van de verdienste was voor ons. Tegenwoordig zou de jeugd voor dat geld niet meer uit zijn bed komen.

Aanbestedingen en gunningen

Figuur 19 Leeuwarder Courant 6 juli 1928

Figuur 20 Leeuwarder Nieuwsblad 20 september 1935

Mijn schooltijd

Figuur 21 Arend Horjus

Over mijn schooltijd valt weinig te zeggen. Eerst naar de lagere school en later naar de ULO in Bolsward.

In de eerste klas van de lagere school hadden wij juffrouw Fennema. Die gaf ook handwerkles aan de meisjes en de jongens moesten dan zolang naar het lokaal van een meester, waar ze moesten rekenen. Ik moest altijd apart zitten achter in het lokaal en moest dan aan de meester het Bijbelverhaal vertellen, dat juffrouw die ochtend had verteld. Vaak kwam ook de meester van de klas ernaast meeluisteren.

Op mijn falie heb ik ook vaak gehad. Een geval kan ik mij nog goed herinneren. Achter in het lokaal wilde meester mij over de knie nemen om mij een pak slaag te geven. Maar dat wilde hem niet lukken, omdat ik zo vlug was als een aal. Op het laatst werd hij zo kwaad dat hij mij sloeg waar hij mij maar kon raken met zijn liniaal. Thuis hoefde je niet aan te komen met klachten over de meester of juffrouw. Zolang ze maar van je hoofd afbleven was het wel goed.

Nablijven

Op een keer moest ik om twaalf uur nablijven en toen had de juffrouw mij vergeten. Thuis zaten ze te wachten met het eten en ik kwam maar niet. Wij hadden toen een dienstbode, Zwaantje Kooi¹². Die zei: "Ik ga die jongen ophalen." "Als je hem dan ook maar weer naar school brengt", zei moeder, "want anders krijgt hij de klappen dat hij er uit geknepen is". Nu daar was Zwaantje wel voor te vinden, ze was heel groot en goed gebekt.

¹² Waarschijnlijk Zwaantje Kooij, geboren op 11 september 1915 te Makkum. Vrouw van Wijbren Dijkstra. Ze woonden aan de Slotmakerstraat 12. | Bevolkingsregister Deel: 036, Periode: 1920-1939, Hennaarderadeel, inventarisnummer 036, Hennaarderadeel (Baijum t/m Wommels) 1920-1939 inventarisnummer 36

In die lagere schooltijd is moeder ook drie maanden in een rusthuis¹³ in Leeuwarden geweest. Oom Klaas was daar toen vader. Nu zou men zeggen directeur.

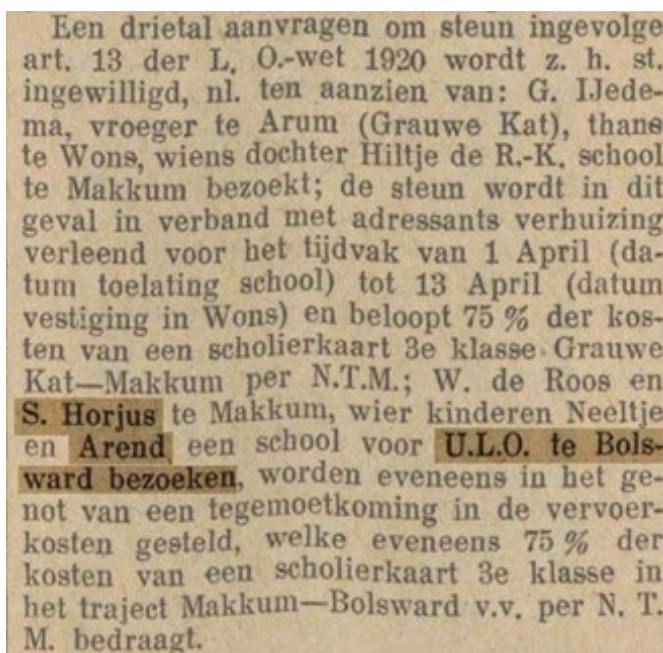
Trijntje

Neef Arend¹⁴ van oom Folkert¹⁵ had toen verkering met Trijntje¹⁶ en die zou zolang bij ons de huishouding doen. Frans was haar lieveling en kon nooit kwaad bij haar doen. Als Frans en ik ruzie hadden, kreeg ik van haar altijd de schuld. Ze sloeg mij dan met de pook. Ik was wat blij dat moeder weer thuis kwam. Trijntje had ook altijd ruzie met buurvrouw Blom achter de schutting. Om haar te pesten gooide ze vaak etensresten over de schutting en dan was het een genot om die twee tegen elkaar te keer horen te gaan.

De ULO

Op de Ulo in Bolsward, heb ik heel wat gevochten, want alles wat van buiten Bolsward kwam waren boeren en dat liet je je niet altijd zeggen.

Voor de oorlog en natuurlijk in de oorlog was er praktisch geen openbaarvervoer van en naar Makkum. Toen ik naar de ULO in Bolsward ging moest dat altijd per fiets, weer of geen weer. Alleen bij extreem slecht weer bleef ik thuis.

Een drietal aanvragen om steun ingevolge art. 13 der L. O.-wet 1920 wordt z. h. st. ingewilligd, nl. ten aanzien van: G. IJedema, vroeger te Arum (Grauwe Kat), thans te Wons, wiens dochter Hiltje de R.-K. school te Makkum bezoekt; de steun wordt in dit geval in verband met adressants verhuizing verleend voor het tijdvak van 1 April (datum toelating school) tot 13 April (datum vestiging in Wons) en beloopt 75 % der kosten van een scholierkaart 3e klasse Grauwe Kat—Makkum per N.T.M.; W. de Roos en **S. Horjus** te Makkum, wier kinderen Neeltje en **Arend** een school voor **U.L.O. te Bolsward bezoeken**, worden eveneens in het genot van een tegemoetkoming in de vervoerkosten gesteld, welke eveneens 75 % der kosten van een scholierkaart 3e klasse in het traject Makkum—Bolsward v.v. per N. T. M. bedraagt.

Figuur 22 Leeuwarder Nieuwsblad 21 mei 1938

¹³ Stichting Hervormd Rusthuis Donnenborgh te Leeuwarden, aan westzijde van de Mr. P.J. Troelstraweg

¹⁴ Arend de Jong, geboren 1911 Bolsward | Burgerlijke Stand Bolsward - Tresoar, Deel: 1045, Periode: 1911, Bolsward, archief 30-07, inventaris-num-mer 1045, 17 juni 1911, Geboorteregister 1911, aktenummer 91

¹⁵ Folkert de Jong (1879-1974) | Burgerlijke Stand Wonseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 1055, Periode: 1879, Wonseradeel, archief 30-42, inventaris-nummer 1055, 17 november 1879, Geboorteregister 1879, aktenummer 428

¹⁶ Trijntje Koopmans (1908 geboren te Wolsum) | Burgerlijke Stand Wymbritseradeel - Tresoar, Deel: 1066, Periode: 1908, Wymbritseradeel, archief 30-44, inventaris-nummer 1066, 20 januari 1908, Geboorteregister 1908, aktenummer 9

Figuur 24 Schoolfoto

Figuur 23 Schoolfoto

Op de fiets

Zo op een keer, het was in de winter, fietste ik met Heilie Hogeboom naar Bolsward. Op de driesprong Makkum, Workum, Allingawier kwam uit de richting Workum een man fietsen, die toen hij wilde afslaan, zo maar van de weg gleed.

Wij zeiden tegen elkaar: *“Het kon wel glad zijn.”* Wij zijn afgestapt om het te controleren en het bleek zo glad te zijn dat wij onmogelijk verder konden fietsen. Door de berm zijn wij terug naar Makkum gelopen. Het gekke was dat wij er eerst helemaal geen last van hadden gehad en rustig hadden gefietst en geen enkele keer waren geslipt.

Het was toentertijd een klinker weggetje dat behoorlijk rond lag door het rijden met boeren wagens. Auto's reden er praktisch niet, alleen zo nu en dan een auto van een bode dienst. Wij lieten ons wel eens trekken door zo'n auto, want die reden niet harder dan een kilometer of 20.

De chauffeurs had er een hekel aan en zo gebeurde het dat een jongen die zich vast hield aan een lading uitstekende stangen in de sloot terecht kwam. Om hem kwijt te raken had de chauffeur een scherpe bocht gemaakt waardoor de jongen met fiets en al in de sloot werd gezwiept. En wij lachen.

Figuur 25 NTM bus

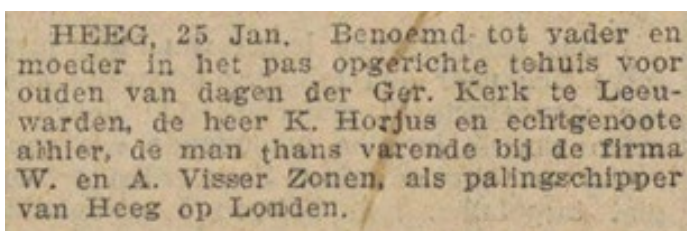
OOM KLAAS

Voogd

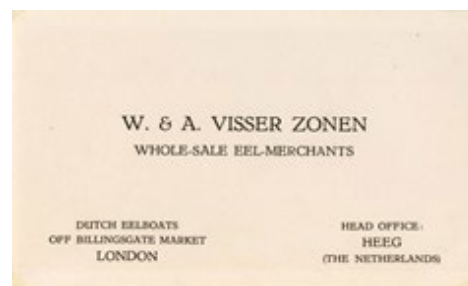
Omdat Frans na het overlijden van vader nog te jong was om de brandstofzaak te drijven deed moeder een beroep op oom Klaas¹⁷. Oom Klaas was vroeger schipper geweest op een palingaak¹⁸ die op Londen¹⁹ voer en later was hij vader geworden van een rusthuis in Leeuwarden. Omdat er toentertijd in een rusthuis altijd een vader en een moeder moesten zijn, moest oom Klaas na het overlijden van tante Anneke²⁰ ander werk zoeken. Hij was onze toezichhoudende voogd geworden en uit dien hoofde kwam hij geregeld bij ons. Het was voor hem een hele verandering, toen ik hem voor het eerst zag was het een hele meneer, donker pak met vest en een gouden horloge ketting. Hoe de afspraak precies is geweest weet ik niet, maar de eerste maanden woonde hij bij ons in, omdat hij nog geen woning had in Makkum. Wij mochten als kinderen graag achter over leunen op onze stoelen en dan met een voet op de spaken van de stoel er naast. Oom Klaas was er niet van gediend dat wij een voet hadden om een spaak van zijn stoel en dan was hij behoorlijk nijdig. Aan de andere kant was het en man van een woord is een woord. "Hij had vader beloofd dat hij een oogje op ons zou houden en dat heeft hij ook altijd gedaan.

Figuur 26 Klaas Horjus in 1915

Figuur 27 Nieuwsblad van Friesland 27-1-1928

Figuur 28 Visitekaart W.&A. Visser

¹⁷ Klaas Horjus, geboren op 26 februari 1880 | BS Geboorte
Burgerlijke Stand Wonseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 1055, Periode: 1880, Wonseradeel, archief 30-42, inventaris-nummer 1055, 27 februari 1880, Geboorteregister 1880, aktenummer 80

¹⁸ Paling-schipper bij de firma W. en A. Visser | Nieuwsblad van Friesland 27-01-1928

¹⁹ De Friesche palinghandel op Londen was vroeger gevestigd te Heeg, Workum en Woudsend. De zaak te Woudsend is later in handen van de firma Visser overgegaan en dus met die te Heeg verenigd.

²⁰ 't Speciale van dezen handel is hoofdzakelijk, dat alleen levende paling aan de markt wordt gebracht. De paling werd daartoe vroeger in de bun der palingaken gehouden.

²⁰ Overledene 17 juni 1918, Anneke Zijlstra, 38 jaar oud, gehuwd | BS Overlijden Burgerlijke Stand Wymbritseradeel - Tresoar, Bron: boek, Deel: 3051, Periode: 1918, Wymbritseradeel, archief 30-44, inventaris-nummer 3051, 20 juni 1918, Overlijdensregister 1918, aktenummer 70

Bakfiets

Ook later (zie kerkzolder), hebben wij ook heel wat met hem beleefd. Hij kon niet fietsen en als hij brandstof moest wegbrengen, moest dat altijd met de bakfiets, want dan kon hij niet omvallen. Op een keer kwam hij terug bij het pakhuis terwijl de bakfiets drijfnat was. *“Wat is er gebeurd Omke”, zei Frans. “Oh” was het antwoord, “de bakfiets was zo smerig en toen heb ik hem maar even schoon gemaakt.”*

In het dorp hoorde Frans later: *“Je oom kwam van het Wopkespaad en bij het Vallaat viel de klem naar beneden (dat was een hendel die je naar beneden kon doen zodat de bak van de bakfiets niet naar rechts of links kon, alleen maar rechtuit) toen kon hij niet meer sturen.”* Hij kon er zelf nog net afspringen maar de bakfiets dook het Vallaat in. Die hebben wij met man en macht weer op het droge getrokken. De ouwe schaamde zich voor het ongelukje en had daarom maar een smoesje bedacht. Zoals ik al zei, hij kon niet fietsen en als wij dan naar Workum gingen om een wagon brandstof te legen, dan moest hij bij Frans voor op de bagagedrager van de transportfiets.

Figuur 29 het Vallaat

Op een keer was het weer zover, oom Klaas zat voor op de fiets, maar net voor Gaast in de bocht maakten Frans en ik gekheid. Frans lette niet op zijn stuur en reed de berm in, recht op Dijkvaart af. Op het laatste ogenblik kon hij het stuur noch omgooien zodat ze nog net op de rand van de vaart bleven liggen. Wat was oom Klaas kwaad!! Achteraf natuurlijk wel begrijpelijk was, als je zo recht op de vaart afstevent en je kunt er niets aan veranderen.

De koster

Later toen Frans ouder werd is oom Klaas koster geworden van onze kerk. Daar was hij heel geschikt voor, want hij kon wel omgaan met de jeugd. Zijn voorganger was een oude man die winters vaak vergat om de kachel in de consistorie aan te zetten. Wij hadden in dat vertrek knapenvereniging en als wij daar dan 's avonds kwamen was het soms ijsig koud. Er stond een grote kolomkachel. Het meubilair bestond verder uit twee grote tafels, Deventer stoelen met rietenmatten, een drinkkaraf en wat schilderijen aan de wand. Als het dan koud was gingen drie of vier jongens op één stoel zitten. Die krakte dan in elkaar, werd in de kachel gegooid en in brand gestoken. Als het erg koud was ging er nog een stoel aan op zo'n avond.

Figuur 30 Deventer stoel

De jeugd en de consistorie

Het werd langzamerhand een bende met de jeugd en daarom werd oom Klaas koster. Eén van de eerste vergaderavonden kwam oom Klaas binnen, ging achter de kathedraal staan, trok een klomp uit en sloeg daar mee op de kathedraal. Toen iedereen stil was zei hij dat het uit moest zijn met de herrie en zo niet dan zou hij zijn maatregelen nemen. Daar was de jeugd niet van onder de indruk, dus het ging gewoon door op de oude voet. De volgende week toen wij weer kwamen te vergaderen, was de consistorie geheel veranderd. De stoelen waren verdwenen en daarvoor in de plaats stonden er vier loodzware banken die bijna niet van hun plaats waren te krijgen. Waterkaraf en de schilderijen waren ook verdwenen. Een blind paard kon er geen schade meer doen. Na een week of vier verdween er een bank en kwamen er weer stoelen voor in de plaats, die nu met rust werden gelaten. Nog een paar weken later was er weer een bank weg en kwamen er weer enkele schilderijen en zo ging het door. Op laatst was alles weer compleet en er werd niets meer vernield.

De jeugd had zijn lesje geleerd. En dat was oom Klaas.

Verkering

In die tijd dat oom Klaas koster was kreeg ik ook verkering met jullie moeder²¹. Bij slecht weer hadden wij altijd onderdak bij oom Klaas. Wij mochten dan wel in de kerk. Wij betrapten hem er dan wel eens op dat hij op de galerij ons zat te bespioneren. Sietsche is toen ook een tijdje overspannen geweest en vond toen ook onderdak bij hem. Hij was ontzettend bezorgd over haar.

Figuur 31 Hervormde kerk in Makkum

²¹ Sietsche Kuipers (1925-2021)

DE OORLOGSPERIODE

Lossen in Workum

Vlak voor de oorlog in de winter van 1939/40²² was Makkum door hevige sneeuwval geheel van de buitenwereld afgesloten. Auto's reden er niet meer, de winkeliers gingen met een klein sleetje lopend naar Bolsward om de meest noodzakelijke kruidenierswaren op te halen. Ik kon ook niet naar de Ulo in Bolsward.

De brandstof kregen wij altijd per wagon in Workum aangeleverd, Frans ging dan met een praam naar Workum om de brandstof op te halen. Die winter kon dat niet omdat alle vaarten ook dicht gevoren waren. De spoorwegen konden nog wel rijden en zodoende konden de mijnen de bestelde brandstof wel in Workum leveren. De wagon met brandstof moest binnen een bepaalde tijd gelegegd worden. Wij kregen bericht dat er in Workum een wagon was aangekomen, tegelijk met een wagon voor collega Bouma. Goede raad was duur, want de boete voor te laat lossen was voor die tijd erg hoog.

In de schuren waar nu de garage Horjus is gevestigd was in de mobilisatie tijd een paardenstal van het leger. Omdat wij al een week te laat waren met het lossen van de wagons vroegen wij de dienstdoende officier om hulp. Twee soldaten stelden zich beschikbaar om met twee dikke Belgen uit de stal onze slee met lege zakken naar het perron in Workum te brengen. Wij konden dan daar de brandstof in de zakken doen en de zakken tijdelijk op het perron zetten tot de dooi in zette en wij ze konden ophalen.

Om elf uur 's morgens zijn we met een grote met lege zakken geladen slee uit Makkum vertrokken. Wij waren met zes man, twee soldaten, Fokke en Jo Bouma, Frans en ik (ik was nog maar net 16 jaar).

De paarden konden op verschillende stukken de slee maar nauwelijks door de sneeuw hopen trekken en wij moesten mee duwen. Onderweg kwamen wij nog een slee te gemoed met melkbussen, getrokken door twee paarden. De paarden zaten tot aan hun buik in de sneeuw, zoveel sneeuw lag er op die plek. Bij Jakleset zat het helemaal dicht en moesten wij een heel stuk door het land. Op de viersprong bij Fokkeoord was het stuk naar Ferwoude ook niet te begaan. Wij zijn toen naar Gaast gegaan en van daar naar Workum. Om vier uur waren wij bij het station, de zakken werden afgeladen en de soldaten zijn direct met de slee weer naar Makkum vertrokken. Wij moesten toen de wagons nog leeg maken. Tussen 10 en 11 uur waren wij daar klaar mee.

Jo had intussen naar Makkum gebeld dat wij die nacht in Workum zouden blijven slapen, zodat ze daar niet ongerust zouden worden. Daar te blijven was niet de bedoeling. Toen wij klaar waren zijn we, hoe moe wij ook waren, vertrokken.

²² De winter van 1939-1940, ook bekend als de mobilisatiewinter, was in Nederland, met een gemiddelde temperatuur van -1,9 °C in De Bilt, de koudste winter sinds 1845. Januari was een extreem koude maand (de koudste in de 20^e eeuw) met zeer veel sneeuwoverlast.

Jo Bouma was tegen de 20 jaar en een sterke vent en die wilde naar huis. Wij gingen nu langs de zeedijk. Boven op de dijk lag geen sneeuw en was het goed te lopen. Maar het was daar bar koud en als je dan achter een hek kwam dan was het daar zo lekker warm meende je. Ik wilde daar dan even uit rusten, maar Jo jaagde je op. Doorlopen was het parool. Als wij waren gaan zitten waren wij daar doodgevroren. Om drie uur midden in de nacht belden wij mem uit haar bed. Ze dacht dat wij nog in Workum waren. De volgende morgen bleek dat ik grote blaren onder mijn voeten had, maar voor de rest heb ik van die reis niets over gehouden.

Te water

Omstreeks die tijd ben ik ook eens 's morgens vroeg in het water getuimeld. Dat ging als volgt. Oom Jan lag met zijn schip in Makkum voor de wal ongeveer 100 meter van de plaats waar nu de garage Horjus is. Mijn neef Arend, van oom Kornelis, was knecht bij hem en omdat oom Jan in Wommels was, sliep ik 's nachts bij Arend. 's Morgens vroeg als het nog donker was moest ik er al uit. Ik stapte op de loopplank, gleed uit, viel achterover op de plank die daardoor door midden brak en viel in het water. Drijfnet kwam ik thuis.

Oom Jan was erg kwaad, omdat hij meende dat wij aan het stoeien waren geweest en dat ik daardoor was gevallen. Maar de oorzaak was dat het water in de vaart die nacht erg was gestegen. Daardoor lag de loopplank stijl naar beneden naar de wal en omdat de plank ook iets nat was, was zij bovendien glad.

Dekklendenverhuur

Frans en ik hebben ook eens een angstig avontuur beleefd. Dat kwam als volgt: wij verhuurden ook wel eens dekkleden en op een avond, het was al donker kwam er iemand (Tymstra) om een kleed. Het kleed lag in het brandstofpakhuis op de zolder. Die zolder bestond gedeeltelijk uit losse planken en balken. Vader had dat vroeger met opzet zo gedaan want dan kon hij de brandstof hoger op stouwen. Wij vertelden Tymstra waar het kleed lag, want hij zou het zelf in het donker daar wel weg halen.

Opeens hoorden wij een klap en van die plaats kwamen vreemde geluiden. De burens die wij erbij haalden, kwamen met een zaklantaarn en vonden hem bewusteloos onder liggen. Hij was op de betonnen vloer terechtgekomen en had een zware hersenschudding. Hij heeft er geen blijvende bakfietsgevolgen van overgehouden.

Een dubbeltje

Toen ik 15 à 16 jaar was deed ik de boekhouding voor moeder en daarmee verdiende ik een dubbeltje. Frans was hele dagen in de zaak werkzaam en kreeg een gulden zakgeld.

Evacuatie

Toen de Duitsers Nederland binnen vielen moesten wij evacueren omdat Makkum in de frontlinie lag. Met het scheepje van omke Folkert gingen wij over het IJsselmeer naar Workum. Toen wij langs de Makkummerwaard voeren, In Workum was het smoordruk met al die vluchtelingen en daarom voeren wij naar Bolsward. Van de gemeente kregen wij daar een huis toegewezen dat net voor die tijd was leeg gekomen. Wij sjouwden de spullen die wij uit Makkum meegenomen hadden uit het schip in dat huis. De omwonende deden erg vijandig en staken geen hand uit om te helpen.

Later kwam de aap uit de mouw. Het huis was toegewezen aan kennissen en nu kwamen wij er in. Toen wij vertelden dat wij vluchtelingen uit Makkum waren en er

maar tijdelijk woonden veranderde alles bij toverslag. De een kwam met dit aansjouwen en van een ander konden wij dat wel lenen. Wij zijn er 3 à 4 dagen gebleven en konden toen weer terug naar Makkum.

Bij onze terugkomst stonden de Duitse paarden en wagens langs de Turfmarkt. De Duitse soldaten waren de eerste tijd ontzettend vriendelijk en deden geen mens kwaad en gaven geen overlast. Velen geloofden het verhaaltje van de Duitsers dat de Engelsen van plan waren om Nederland binnen te vallen en dat ze daarom in Nederland waren. De Engelsen waren bij velen niet geliefd vanwege de Boerenoorlog. Veel Nederlanders waren het nog niet vergeten dat de Engelsen oorlog hadden gevoerd tegen de Zuid-Afrikaanse boeren.

Goede klanten, slechte klanten

In het begin van de oorlog, in de tijd dat er nog brandstof verkocht werd, hadden wij ook klanten op Kornwerderzand. Wij hadden toen geen vrachtauto, alle leveringen gebeurden per transport- of bakfiets. Met een volle bakfiets (ongeveer 500 kg) 10 kilometer. Vaak in de wind, op de afsluitdijk te fietsen, viel niet mee. Ik moest dan vaak mee. Frans fietste op de bakfiets en ik fietste met een touw verbonden, daar voor. Wij hadden ook een klant die woonde in een oude tjalk vlak bij de sluizen. Wij kregen daar koffie en daar deed ze volgens mijn herinnering tate in. (Frans kan het zich niet herinneren.) Ik was er vies van en heb het niet opgedronken.

Wij hadden natuurlijk ook klanten die slecht waren in hun betalingen. En daar moest je dan achteraan.

Mijn vriend Douwe Amels en ik gingen op een middag in het schemer donker naar een klant om geld te innen. De man kwam bij de deur en toen hij hoorde waar wij voor kwamen, deed hij een greep achter de deur en zei ik sla jullie de hersens in als jullie niet maken dat jullie weg komen. Toen wij thuis kwamen en het verhaal vertelden zijn Frans en zijn vriend Fokke er heen gegaan, die waren ouder en waren er op voor bereid dat hij zo zou uit pakken. Die lieten zich niet verjagen en toen de man zijn vrouw erbij kwam en het hele verhaal hoorde, maande die hem om te betalen.

Deze man had een broer en die was ook geen haar beter. Het was een hele grote kerel en toen ik bij hem in de winkel kwam om geld, kwam hij om de toonbank en zei: "Maak dat je weg komt, anders trap ik jou er uit" en als jongen wil je dan wel lopen.

Paling en andere etenswaren

In de oorlog hebben wij veel paling gegeten. Door de Makkummer vissers werd in het palingseizoen veel paling gevangen en daar profiteerden de Makkummer burgers van. De Duitsers waren er gek op en op het meer werden de vissers aangeklampt door Amsterdammers en die wilden grof geld betalen voor de paling vijf tot tien gulden voor een pond paling en dat was toen veel geld. De Makkummer betaalden de normale prijs, eerst f 0,40 en in het laatst van de oorlog f 0,60. Maar de visserlui wisten precies hoe groot de gezinnen waren en van wie men paling kreeg.

Toen oom Jan uit Wommels een keer bij ons was, vroeg hij ons of wij niet wat paling voor hem konden krijgen. Dat kan wel zeiden wij, maar dan moet je zelf mee komen en dan zullen wij het wel voor jou vragen. Voor ons zelf hadden wij ons portie al gekregen. Wij kunnen het zelf ook wel zwart verkopen, hadden ze anders gezegd. Gelijk hadden ze.

Wij konden per week 13 pond paling krijgen. Frans en ik rookten die gedeeltelijk, ontdeden die van kop en vel en de rest maakten wij schoon, waarna moeder ze stooftde

en dat was ook heerlijk. Ja, honger hebben wij in de oorlog nooit gehad. In de herfst bestelden wij bij de boer kleiaardappelen (soms 30 zak) en die bracht hij dan met zijn paard en wagen. Die handel was verboden want hij moest de aardappels aan de Duitsers leveren. Hij kocht echter slechte kwaliteit aardappels op en die leverde hij. De beste aardappels gingen naar de burgers. Melk konden wij ook bij een paar boeren krijgen, wel beperkt, dus niet zoveel als wij wilden, maar elke dag toch enkele liters. Mensen die geen connecties hadden met de boeren uit de omgeving of die er zelf niet op konden gaan, konden bij de gaarkeuken terecht. Die gaarkeuken werd gedreven door de visfabriek van V/d Berg. De mensen die in de gaarkeuken werkten waren praktisch allemaal onderduikers, maar door dat V/d Berg de Duitse hogere pieten met paling omkocht, had hij geen last overvallen.

De visserlui profiteerden natuurlijk zelf ook van die vangsten. Gert Poepjes kocht een levende koe en die werd overdag door de voordeur bij hem binnen gebracht. Hij woonde aan de Appelmarkt. Na de oorlog vond men de beenderen en resten van de koe onder de vloer van zijn huis.

Haringen

In de tijd van sluiting van de Afsluitdijk werd Makkum overspoeld door de haringen. De visserlui hadden grote ijzeren vletten (holle bolle vletten van wel 5 meter lang) achter hun schepen en schip en vletten kwamen afgeladen binnen. De normale handel kon dit natuurlijk niet verwerken en daarom werd de vangst op de Vallaatkade gelost. Men had schotten van een meter hoogte op de kade geplaatst zodat je er per auto, fiets of lopend nog langs kon komen. Per binnenschip werden ze dan later afgevoerd naar een vismeelfabriek. Heel Makkum stonk naar de haring want die lag er soms dagen. Men kon er ook zo een emmer vol weg halen, maar van de visserman kocht je een emmer vol voor een stuiver of dubbeltje en dan had je verse vis.

Frans en ik moesten ze dan schoon maken bij de vaart. Ik kan mij niet herinneren wat mijn moeder dan er verder mee deed, ik denk dat zij ze dan bakte. Dit is maar gedurende een seizoen geweest, want toen was het gedaan met de haring.

Onderduiken

In juni 1941 kregen wij een persoonsbewijs dat je altijd bij je moest hebben om je te identificeren bij aanhouding.

In de herfst van 1942 kreeg ik een oproep om mij te laten keuren voor de Arbeidsdienst. Een NSB dokter in Joure deed de keuring en alles wat niet al te wrak was werd goed gekeurd. Na de keuring kreeg je bericht wanneer en waar je je moest melden. Kwam je niet dan werd de veldwachter gestuurd om je op te halen.

Voordat de politie kwam was ik al vertrokken. Ik had al een onderduik adres gekregen bij Lourens Lutgendorf in Uchelen bij Apeldoorn. Omdat je nog helemaal geen ervaring had met het onderduiken (wij kenden eigenlijk niemand die dat ging doen of deed) was je bang dat ze je overal zouden zoeken. Mijn zuster Anne had kennissen in Amsterdam (Elzinga een oude vriend van mijn vader). Via Stavoren en Enkhuizen ben ik met Anne naar Amsterdam gereisd, daar zijn we een nacht gebleven en de volgende dag doorgereisd naar Uchelen.

In Uchelen ben ik een halfjaar gebleven.

Met Frits Hiemstra uit Skuzum die daar in de buurt ook ondergedoken was (onze Anne had hem daar ook heen gebracht) ging ik 's avonds vaak de bossen in. Omdat in Makkum langzamerhand ook veel meer onderduikers kwamen en er geen razzia's plaatsvonden, ben ik na een halfjaar op een fiets op kussie banden terug gegaan naar Makkum.

Ik kan mij nog herinneren dat de Noord- oostpolder toentertijd net droog viel. Mijn fietsroute ging over de oude IJsselmeerdijk bij Vollenhove en daar was de polder gedeeltelijk al drooggevallen. Men was daar al bezig sloten te graven in de uitgestrekte rietvelden.

Voor de veiligheid ben ik die avond bij tante Beth in Workum gebleven en de volgende dag toen de kust veilig was door gegaan naar Makkum.

Gedurende de onderduiktijd moesten wij toch wat voor de kost doen, want brandstof om te verkopen was er praktisch niet. In het begin van de oorlog werden er nog brandstofbonnen uitgereikt maar op het laatst was er niets meer om te verdelen. Wij hadden nog een kleine voorraad en daar wilde men wel dikke prijzen voor betalen. Mem was daar erg consequent in ze wilde beslist niet zwart verkopen. Wij gebruikte er zelf ook niets van, maar de oude man op de buurt die een bloedziekte had en altijd rilde van de kou kreeg in de winter wel, zonder bonnen, brandstof van onze kleine voorraad.

Duitse visconserven

In de oorlog was er in Makkum de visconserven fabriek Van der Berg . Die werkte toen voor de Duitsers, niet omdat de gebroeders Van der Berg Duitsgezind waren, want het personeel bestond praktisch alleen uit onderduikers.

Poging tot braak

Een paar keer heeft ook iemand geprobeerd brandstof te stelen. De eerste keer heeft hij een raam ingeslagen, maar toen hij naar binnen wilde gaan kwam er juist een schipper aan varen die hem zag. Hij nam toen maar de benen.

De tweede keer vernielde hij het hangslot op de schuifdeur, maar toen had hij de pech dat het overdag had geregend en er water in de geleide goot was blijven staan. Die avond was het begonnen te vriezen en het water was bevroren. De deur zat muurvast door het ijs en was met tien paarden niet open te krijgen. De volgende morgen hebben wij met heet water hem ontdood.

Brandstof

Je zult je afvragen hoe kwam men de winter door. In de Wouden werden praktisch alle bomen omgehakt en opgestookt. Bij ons op de klei waren weinig bomen maar wel een oude palen zeewering. Iedere bewoner van Wonseradeel kreeg een bon voor een aantal palen die door een bedrijf uit de grond werden getrokken. Oude mensen konden die palen zelf niet in stukjes zagen en dat deden Frans en ik dan voor een kleine vergoeding. In het hok hadden wij een grote schamel en een hele grote trekzaag van wel ander halve meter. Voor de rest van de dag was het spinnen van schapenwol voor ons zelf en voor anderen.

Schoonmaak

De mensen in de oorlog stookten ook alles in de kachel wat maar branden wilde. Zo was er een vrouw in de Pothuissteeg die ook maar alles in de kachel gooide voor een beetje warmte. Ze had een keer de kamer schoongemaakt, toen de burens zagen dat er grote rookwolken uit haar schoorsteen kwamen. Men dacht dat er brand was en riepen in de steeg: "Brand, brand." Wij hoorden het ook en gingen er heen. Emmers werden gehaald en vol water gedaan. Enkelen waren op het dak gekropen, de emmers werden door gegeven en boven in de schoorsteen gegoten. Heel wat emmers water werden in de schoorsteen gegoten. Toen kwam een zoon van die vrouw thuis en zei tegen zijn moeder: "Mens waarom gooi je ook stukken autoband in de kachel." Het bleek dat er

helemaal geen brand was geweest, maar de kamer dreef van het roetwater. De vrouw kon opnieuw beginnen met de schoonmaak.

DE LAATSTE MAANDEN VOOR DE BEVRIJDING

Kleedje

In het laatst van de oorlog was er praktisch niets meer te koop. Textiel was in de loop van de oorlog versleten. Daar de fabrieken voor de Duitse oorlogsindustrie moesten werken, was voor de burgers geen nieuwe voorraad aangemaakt. Zo heb ik jaren lang met een stuk leer in mijn broek gelopen. Nu zie je paardrijders zo lopen, maar toen was dat voor gewone burgers niet gewoon. In de winter was er een gebrek aan dekens. Moeder had nog een oud vloerkleed en toen het erg koud was vouwden wij het kleed twee keer dubbel (dus het waren toen vier lagen) Als wij naar bed gingen, tilden wij tegelijk het dek op en “een, twee drie” kropen wij er onder. ‘s Morgens als wij wakker werden lag het bed nog precies zoals wij er onder gekropen waren.

Kerkzolder

Het was in de laatste winter niet meer vertrouwd om thuis te slapen. Geregeld waren er razzia's en wie opgepakt werd ging naar Duitsland om in de wapenindustrie te werken. Omke Klaas was koster in onze kerk, tevens was hij ook onze voogd en uit dien hoofde voelde hij zich verplicht om ook zorg voor ons te dragen. Tegen spertijd (in de spertijd moest je binnen blijven en mocht je niet op straat komen) gingen wij dan naar omke Klaas. De kosterwoning zat aan de kerk vast en binnendoor kon je dus in de kerk komen. Wij waren daar 's avonds met vijf man als onderduikers. Frans, Sikke, Jan Ensing, Klaas Holverda en ik.

Tussen 9 en 10 uur gingen wij naar bed. Onze bedden stonden boven op een zolder van de kerk. In het portaal van de kerk was een vaste trap naar een bovenliggend portaal van waar je door een deur op de galerij van de kerk kon komen. In het plafond van dit bovenportaal was een luik. Er was een ladder van meer dan 20 treden nodig om door dit luik op de zolder van de kerk te komen. Als wij boven waren trokken wij de ladder naar boven op de zolder.

Verjamme, verjamme, verjamme

Achteraf denk ik dat wij daarboven geen po hadden want op een keer moest Sikke 's morgens nodig plassen. Hij deed het luik open en liet de ladder zakken. Maar toen hij onder was moest hij nog een heel eind, door het bovenste portaal en het onderste portaal. Daarna door een lange gang en dan eindelijk was hij bij de wc. Hij moest zo nodig, want toen hij in die gang was hoorden wij hem nog steeds zeggen: “Verjamme, verjamme, verjamme.” Of hij droog is overgekomen weet ik niet meer.

Sikke kon in die tijd ook zo geweldig slapen. Zondags morgens gingen wij om kwart voor acht naar beneden om te eten en ons te wassen. Om halfnegen moesten wij naar boven want tegen negen uur kwamen de eerste kerkgangers en konden wij niet meer ongezien boven komen Tijdens de dienst lagen wij op ons bed, Sikke sliep de hele tijd. Na de preek als iedereen weg en oom Klaas de deuren gesloten had gingen wij naar beneden, 's Middags was het weer hetzelfde liedje, want om 2 uur was er weer een dienst. Sikke sliep weer. 's Avonds om 8 uur zat hij achterovergeleund tegen de wand weer te slapen. Om 10 uur maakten wij hem wakker om naar boven te gaan. Daar aangekomen sliep hij weer.

Donker

Veel jongens sliepen 's nachts op een onderduikadres, want de Duitsers deden vaak invallen. Als het donker was ging men daar dan heen. Tegenwoordig kan men zich niet voorstellen wat donker is. In de oorlog, toen alles 's avonds verduisterd moest zijn, zag men werkelijk in de winter geen hand voor de ogen. Heel wat mensen zijn toen ook verdronken door in het water te lopen.

Op een morgen vertelde één van mijn maten: "Ik ben gisteravond achterna gezeten." "O" zei een ander: "Ik ook, ik heb mij de pokken gelopen, door verschillende steegjes te hollen ben ik ontkomen." Wat bleek nu, zij hadden elkander achterna gezeten. Maar door het donker herkende je niemand.

Kleistapel

Frans en ik hebben ook een nacht in de aardewerfabriek gezeten. Wij werden toen overdag gewaarschuwd dat de Duitsers die nacht een razzia zouden houden. Directeur Tichelaar van de aardewerfabriek voelde zich thuis ook niet veilig. In de fabriek was een kleihok waar blokken klei werden opgeslagen. Bij het opstapelen had men een ruimte opengelaten ter grote van een klein kamertje, dat te bereiken was door een gat in de buitenste kleistapel. Toen wij er in zaten werd door de bedrijfsleider de opening gevuld met blokken en geen mens kon ons daar ontdekken.

Statum

In die tijd vlak voor de bevrijding is ook de oude villa van dokter Bogstra platgebrand. Die villa hete Statum. Nu was er toen in Makkum ook een museum en dat hete Kunsthuis Statum. In dat museum woonde een man die ook bij de ondergrondse was. De Duitsers zochten hem, maar kwamen abuis bij Statum. De man die ze zochten konden ze daar niet vinden en dokter had zich verborgen in een kleerkast. Uit ergernis hebben ze het huis toen in brand gestoken, dokter kon op het laatste moment nog uit het brandende huis komen. Nu staat daar een nieuwe villa waar de tandarts woont.

In de Rige

In de oorlogstijd waren ook heel wat mensen uit hun gewone doen. Door de spanningen wisten ze niet meer wat ze deden. In Makkum lag een Speerschip. Die schepen waren in het begin van de oorlog door de Duitsers gevorderd en het plan was dat ze zouden worden omgebouwd, zodat ze geschikt waren voor de invasie in Engeland. Die invasie was wel afgelast door Hitler, maar het schip met een kapitein lag nog steeds in Makkum.

Aan het eind van de oorlog werd Makkum een keer door geallieerde vliegtuigen beschoten. De kapitein liep met een geladen kar op de Turfmarkt. Hij hoorde de vliegtuigen komen, reed zijn kar in de Rige en sprong er zelf achteraan. Het was een heel dikke man en zo'n koddig gezicht dat de mensen die het zagen van het lachen, niet van hun plaats konden komen. In plaats van dekking te zoeken bleven ze midden op straat staan. Gelukkig werd niemand geraakt door de kogels.

Netjes

Een ander, meer triest, geval gebeurde ook op de Turfmarkt. Door de beschieting, raakte ieder zodra hij laag over komende vliegtuigen hoorde in paniek en zocht dekking te zoeken. Nu staat er op de Turfmarkt een rijtje huizen en in het middelste woonde een vrouw die ontzettend netjes was. Voor de huizen was een tuin. En aan de achterkant, die je kon bereiken door om het huizen blok om te lopen, hadden de bewoners weer een stukje tuin met een pad naar hun achterdeur. Enkele dagen na de beschieting speelden de twee kinderen van de vrouw op de weg voor hun huis. De vrouw stond in

de voordeur. Op dat moment kwamen er weer vliegtuigen laag over vliegen. De kinderen werden doodsbang en vlogen het paadje op naar de voordeur waar hun moeder stond. Die keerde hen en zei dat ze achterom moesten lopen, want ze mochten de gang niet smerig maken. Als de vliegtuigen hadden geschoten, dan hadden die kinderen een groot gevaar gelopen.

Een volle po

Tijdens de oorlog en ook een tijd er na waren praktisch alle consumptieartikelen op de bon. De winkeliers waren er fel op om, het beetje dat er nog was te verkopen, te leveren. Jan van der Linde (onze Pieter meende altijd dat het Jan van der Lende was) lag in die tijd bij ons voor de deur met zijn lege tjalk. Keimpe de Jong, van winkelier De Jong, had de vervelende gewoonte als hij langs het schip liep daar verschillende keren tegenaan te schoppen. Dat dreunde door het hele schip en Jan kreeg daar best de pest door in. Hij had al gauw door wie hem dat steeds lapte. Op een keer liepen wij weer eens langs het schip, Keimpe was er ook bij. Jan stond bij de roef van het schip en riep: "Keimpe wat zijn de bonnen van deze week." Keimpe dacht daar is wat te verdienen voor mijn vader en liep naar het schip toe om Jan de nummers op te geven. Jan deed een greep achter zijn roef, pakte een volle po, die hij voor deze gelegenheid daar had klaar gezet, en gooide die over Keimpe heen. Oh, wat hebben wij gelachen, weken daarna zeiden wij nog steeds tegen elkaar als Keimpe er bij was: "Wat stinkt het hier." Ik denk niet dat Keimpe nog eens een keer tegen het schip heeft geschopt.

Waterpret

Aan de Krommesloot hadden verschillende mensen bij de vaart een stoep. Dat was een verlaging zodat de mensen o.a. hun was in de sloot konden uitspoelen. Het gebeurde dat een jongen in de stoep ging liggen en om hulp ging roepen. Zijn vader was in huis en hoorde hem roepen. Die vloog naar buiten, sprong over de stoep, pardoes de sloot in. Toen hij boven water kwam, zag hij zijn zoon liggen te lachten in de stoep. Wat er toen gebeurde kun je je wel voorstellen. De jongens die alles zagen gebeuren hebben er wel het meeste plezier van gehad.

Zeer begaafd vloeken

Jan was zeer begaafd hij wist alles van de natuur en de sterren, maar in het voorjaar en de herfst dan was hij vreemd. Zijn oom Abraham was ook zo. Die lag toen ik nog klein was met een houten scheepje aan de Turfmarkt. 's Avonds als wij al op bed lagen, hoorden wij hem op het schip heen en weer lopen. Hij deed niets anders dan vloeken en schreeuwen.

DE BEVRIJDING

Gestolen goed

Bij de bevrijding van Makkum stonden er op de Appelmarkt allemaal vrachtauto's van de Duitsers met legervoorraden o.a. klein gereedschap. Dat was natuurlijk roof toen de Duitsers zich overgaven. Iedereen pakten wat hij maar pakken kon. Ik heb ook heel wat kunnen graaien en bracht het thuis om nog meer te pakken. Maar ja het meeste was toen al weg. Toen ik weer thuis kwam bleek het eerste gejatte ook verdwenen. Mem had aan de anderen opdracht gegeven om het terug te brengen, doodsbenauid voor represailles. Maar het was natuurlijk net zo vlug weer meegenomen dan zij het er opgooiden.

Canadezen

De dag van de bevrijding hebben wij ook nog best in de rats gezeten. Wij wisten dat de Canadezen al dicht bij Makkum waren, want Frans had ze die morgen gezien toen hij melk haalde bij een boer in de Makkumermeer. In de loop van de dag begon de aanval op Makkum. In het huis achter onze schutting (dat van de familie Blom) sloeg een granaat in. Wij dachten eerst dat het in brand vloog, maar het bleek dat het allemaal rood gruis was.

Op de bliken hellingschuur aan de overkant van de vaart werd met mitrailleurs geschoten. Het was een hels lawaai. Wij durfden niet langer in huis te blijven en zijn door een raam in de schuur naar de aardewerkfabriek gevluht. Achter de meters dikke ovens was het veel veiliger. Achteraf bleek dat wij een groot risico hadden genomen want de schutting die tussen ons huis en de aardewerkfabriek was, bleek later doorzeeft te zijn met kogelgaten. Onze voordeur was net een vergiet en in de balken in de voorkamer zaten scherven en kogels. Je begrijpt dat er geen raam meer heel was. Ja in heel Makkum was praktisch geen raam meer heel. De Tuinstraat lag gedeeltelijk plat. Daar zijn toen ook doden bij gevallen.

DE EERSTE MAANDEN NA DE OORLOG

Volkstelling

De eerste maanden na de oorlog waren maar saai, er viel niets te beleven. Er was geen spanning meer. Omdat ik voor dat ik onderdook bij de gemeente werkte, kon ik daar weer komen. Ik moest de gemeente in voor de volkstelling. Daar maakte je ook de mooiste dingen mee.

Op het formulier moest ook de godsdienst op gegeven worden. Je merkte dat de ouders bij het dopen van hun kinderen het op een akkoordje gegooid hadden. Jantje was in de gereformeerde kerk gedoopt en Pietje in de hervormde kerk. Vervolgens kwamen dan weer enkele gereformeerden en dan weer enkele hervormden. Maar er waren ook heel wat die het niet meer wisten.

Turfoproer

Tijdens mijn werkzaamheden bij de gemeente Wonseradeel was er ook een turfoproer in Witmarsum. De mensen waren niet tevreden met het aantal turfbonnen die ze kregen. Er was een opstootje en ik zat hen uit te lachen. Ze werden kwaad en schreeuwden: "gooi die vent in de vaart." Maar ik bleef rustig zitten en toen hielden ze hun handen wel thuis.

Graff von Spee

Vlak na de bevrijding hebben wij als jeugd ook grote feesten gehouden. Het dorp deed er niet zoveel aan en daarom organiseerde de jeugd zelf maar iets. Ik kan mij nog goed herinneren dat op een morgen een stel jongens bij ons kwam of wij mee wilden doen met een openluchtspel dat moest uitbeelden, de Graff von Spee. Verzamelen was zo en zo laat in de hellingschuur.

Er was een heel klein script en wel het volgende: een praam moest de Graff von Spee voorstellen en die moest na aanvallen van Engelse kruisers (vijf roeiboten) tot zinken worden gebracht. De deelnemers werden verdeeld over de verschillende boten, maar verder moest men het zelf maar uitzoeken. Kweker Douwe Kamstra had kisten vol met rotte tomaten en die werden als projectielen gebruikt.

In de praam stonden enkele stellingen van de helling en een teerton die in brand was gestoken en die erg rookte omdat er natte zakken in waren gedaan. Verschillende jongens hadden bij de bevrijding Duitse uniformen en helmen gejat, terwijl er ook enkele waren die een geladen stengun hadden waarmee ze over het water schoten. Voor veel deelnemers bleef het geen spel maar het werd ernst. Keimpe de Jong was een opvarende van de praam, die werd o.a. geënterd door de boot van Douwe Amels. Bij het gevecht dat daarbij ontstond wilde Douwe Keimpe overboord gooien. Keimpe kon echter niet zwemmen en was doodsbenuwd dat hij zou verzuipen. Douwe zei later als de anderen mij niet hadden gekeerd dan had ik hem overboord gegooid. De overwonnen Duitsers werden hardhandig voor in de praam gegooid. Toen de vijand was overwonnen moest de praam nog tot zinken worden gebracht wat eerst niet wou lukken omdat een van de stellingen overboord was gevallen en de praam daarboven op zat. Door met man en macht te schommelen raakte de praam lek en zonk. De overwonnenen werden in de kruisers gehesen, aan land gezet en in triomf door Makkum gevoerd.

Ik vergat nog te vertellen dat in het heetst van het gevecht de natte rokende zakken uit de ton werden gehaald en daar sloeg men elkaar mee om de oren. Je kunt je wel voorstellen hoe ieder er uitzag na het gevecht. Verschillende waren zo zwart als roet en ieder zat onder de builen en schrammen. Ik heb in Makkum ook nog nooit zoveel toeschouwers gezien, het was er zwart van de mensen.

Hitlers begrafenis

Wij hebben een tijdje later ook nog eens Hitler begraven op de stront(mest)bult van Bouke de Witte. Daar is ook nog een foto van gemaakt. Ik geloof dat oom Frans die nog heeft. Er is nog een boek over Makkum in de periode 1940-45. Dat staat bij ons in de kast.

Meer over de volkstelling.

Na de bevrijding kon ik direct weer aan het werk bij de Gemeente Wonseradeel. Voor dat ik onderdook werkte ik daar en men had mij geen ontslag gegeven. Zodoende heb ik over mijn onderduikt tijd ook nog duizend gulden loon gekregen. Bij mijn trouwen kon ik dat best gebruiken, want in de oorlog had ik niets verdiend en dus ook niet kunnen sparen.

De gemeentelijke archieven waren in de oorlog veelal niet bijgehouden en er werd een bevolkingsonderzoek gehouden. De bevolking van Wonseradeel kreeg een oproep om op een bepaalde datum met hun gegevens in een plaatselijk gebouw te verschijnen. Het hoefde niet het hoofd van het gezin te zijn. Er waren heel wat mensen die hun kinderen stuurden met de gegevens. Ze moesten ook opgeven van wat kerkgenootschap ze lid waren of ze gedoopt waren en in welke kerk.

Ik werd ook ingezet bij dat bevolkingsonderzoek en heb heel wat zittingen gehouden in verschillende dorpen.

Het was moeilijk om de juiste gegevens te krijgen, omdat de gestuurde kinderen die niet wisten. Kinderen uit een zelfde gezin waren vaak in verschillende kerken gedoopt omdat de ouders lid waren van verschillende kerkgenootschappen. Dat werk bij de gemeente was van tijdelijke aard.

Ratten

Tussen ons huis en het Pothûs is een ruimte en daar lagen kapotte dakpannen en ander afval. Daar hadden zich op een keer ratten genesteld. Broer Klaas ging er op af en met een bajonet stak hij die beesten dood. Dat was een klusje naar zijn hand.

COMMIES

Visconservenfabriek

Ik heb toen gesolliciteerd bij het Rijk waar grenscommiezen werden gevraagd.

Tijdelijk heb ik toen op het kantoor gewerkt bij de visconservenfabriek van Van de Berg in Makkum. Dat is de enige periode in mijn leven dat ik dik was. 's Morgens om koffie tijd maakten wij één soms twee blikken gestoomde paling open. Ik dronk dan het palingvet dat in het blik zat op (een vinger dik). Bovendien kreeg ik mijn portie paling. Het vet uit een eventuele tweede blik werd in de kachel gegooid en het was dan net of je er benzine in gooide zo brandde het.

De reis naar Maastricht

In het voorjaar van 1946 ben ik naar Maastricht gegaan om bij de grensdouane te gaan werken.

Het was toen een hele operatie om daar te komen omdat de bruggen over de grote rivieren er allemaal nog uit lagen, bovendien lag het hele openbare verkeer nog op zijn rug.

In mijn aanstelling stond dat ik mij op een maandagmorgen moest melden op het hoofdbureau in Maastricht.

Dat was een probleem, ik moest dan zondags reizen en dat was uitgesloten. Als ik eerder ging had ik geen kosthuis. De enige oplossing was om 's maandagsmorgens te vertrekken en mij dinsdags te melden.

Maar dan waren alle problemen nog niet opgelost want er was nog de vraag: "Hoe kom ik in Maastricht?" Een aangetrouwde neef, Willem Visser, was militair en moest maandagsmorgens met een legertruck naar Zwolle. Met hem kon ik mee rijden tot Zwolle. Om 8 uur dertig zijn wij uit Makkum vertrokken. De wegen waren nog bar slecht. Ik kan mij nog herinneren dat wij op verschillende plaatsen gedeelten over ijzeren platen reden.

Hoe het met de brug over de IJssel was weet ik niet meer, maar over de Veluwe reed een trein. Vanaf Utrecht met een trein naar Vianen, daar lag de brug over de Lek er uit. Er was een pontonbrug. De passagiers uit de trein werden overgeladen in vrachtwagens van het leger. In de laadbakken waren langs de rand houten banken geplaatst en daar moest je op zitten. Zo ging het over de Linge, de Waal en de Maas. De hele Betuwe achter in een vrachtwagen hobbelen, want de wegen waren praktisch allemaal stuk. In Brabant kon ik weer in een trein stappen.

Ik had een houten koffer bij mij, die ik ook als zitplaats kon gebruiken. Die schoof ik daar de trein in en direct gingen daar enkelen op zitten, want de trein was overvol. Dat was niet mijn bedoeling en dat heb ik hun dan ook goed kenbaar gemaakt. Tegen twaalf uur 's avonds kwam ik in Maastricht aan en moest ik mijn kosthuis nog opzoeken.

De volgende dag ging ik lopend naar het hoofdbureau want een fiets had ik nog niet. Ik moest bij de hoogste chef komen en die wees mij er op dat ik een dag te laat was. Ik antwoordde hem dat ik dat wel wist maar dat ik uit principe niet op zondag wilde reizen en de dag tevoren al vroeg uit Makkum was vertrokken. Achteraf gezien heb ik daardoor een hele goede beurt bij hem gemaakt.

Patrouille

Het hoofdkantoor lag midden in de stad en er werd mij opgedragen om mij zo spoedig mogelijk te melden bij de grenspost. Dat was een goed uur lopen en het was inmiddels tegen etenstijd.

's Middags moest ik al met een oudere douanier lopen langs de grens.

Omdat het onmogelijk was om tussentijds naar mijn kosthuis te gaan voor een ontbijt (minstens een uur heen en een uur terug) mocht ik met een douane mee die daar vlak bijwoonde voor een ontbijt. 's Nachts moest ik opnieuw op patrouille langs de grens. Men gaf mij een geladen karabijn (ik had nog nooit eerder geschoten, maar dat deed er volgens die chef er niet toe) en moest met een collega de donkere nacht in. Ergens midden in het veld kreeg ik de opdracht daar te gaan liggen en als er iemand de grens overkwam, hem aan te roepen om zich te laten fouilleren op smokkelwaar. Als hij er vandoor ging moest ik schieten. Mijn collega ging een driehonderd meter verder liggen. In het donker kon ik hem niet meer zien.

Daar drie uur liggen in het donker is beslist geen geintje en als het donker is en je concentreert je op iets, bijvoorbeeld een paal, dan begint dat voorwerp te bewegen. De volgende nacht moest ik weer op wacht, maar ik weigerde om een geladen karabijn mee te nemen.

Ze hebben toen de kogels er uitgehaald. Stel je voor dat ik iemand dood schoot omdat hij een pungel met garen de grens over smokkelde (garen werd toen veel gesmokkeld). Net voordat ik daar kwam, kwamen ze soms bij tientallen tegelijk de grens over. Ze hadden de smokkelwaar onder hun kleren verborgen en omdat er geen tijd was om ze mee te nemen naar het grenskantoor, hield de douane zijn jas omhoog waarachter de man of vrouw zich kon ontdoen van zijn waren.

Fietsbanden en een windjack

Na een paar dagen kreeg ik mijn fiets nagestuurd en omdat daar kusje (massieve rubber)banden om zaten, vroeg ik twee nieuwe normale banden aan die ik ook vlot kreeg. Ik kon toen dus naar het grenskantoor fietsen en hoefde niet meer te lopen. Ik zei

al dat ik die dinsdag bij mijn melding bij het hoofdkantoor een goede beurt had gemaakt, want nieuwe banden werden heel zelden verstrekt omdat ze er praktisch niet waren.

Luitzen Reitsma uit Witmarsum was een maand eerder gekomen in Maastricht. Omdat hij ook een fiets zonder banden had, had hij steeds gelopen en toen ik daar aan kwam zat hij thuis in zijn kosthuis met stuk gelopen voeten. Hij heeft nog weken moeten wachten.

Het was in het voorjaar en 's morgens was het soms nog bitter koud. De jassen die men nog had waren niet veel soeps en daarom werden er soms windjacks verstrekt. Op een dag, ik was toevallig op het grenskantoor werd er van het hoofdkantoor gebeld dat er een windjack beschikbaar was voor ons kantoor, met de vraag wie er voor in aanmerking kwam. De chef zei: "Reintjes en Horjus." "O" werd er gezegd, "Horjus past hem wel die moet je maar sturen." Reintjes kon er naar fluiten. Dat was een heel aardige jongen met wie ik veel wacht heb gelopen. Hij was katholiek, maar ontzettend serieus. Door hem heb ik een heel andere kijk gekregen op de katholieken.

Dat wacht lopen was erg saai en ik verveelde mij dan ook erg. Ik nam dan wel mijn studieboeken voor het praktijkdiploma boekhouden mee op wacht.

Op een keer, ik had de boeken in mijn windjack verborgen, kwam de chef op inspectie. Hij draaide om mij heen en ik dacht daar ga je. Je kunt je biezen wel pakken. Hij zei echter niets en vertrok zonder iets te zeggen.

Heen en weer

In die drie maanden ben ik nog een keer thuis geweest. Om drie uur ben ik met de trein uit Maastricht vertrokken. Vanwege een betere verbinding ben ik via Amsterdam gegaan, waar ik ongeveer 12 uur 's nachts aankwam. Ik heb op een bank op het perron geslapen. Voor zeven uur ben ik met de trein naar Enkhuizen gegaan en vandaar met de Staverse boot naar Stavoren. Om goed twaalf uur was ik in Makkum. Van de terugreis naar Maastricht kan ik mij alleen herinneren dat ik in Heerenveen in de verkeerde trein stapte. Toen ik in de coupe ging zitten zei ik: "Gelukkig gaan wij naar warmere streken." "U gaat naar het Noorden" zei een medepassagier, "want deze trein gaat naar Leeuwarden." Gelukkig was de trein naar het Zuiden nog niet vertrokken, zodat ik daar nog tijdig in kon stappen.

Ontslag met bonus

Ik verveelde mij echter dood en heb mijn ontslag gevraagd bij de inspecteur. Die heeft behoorlijk op mij ingepraat om te blijven, maar ik had het wel gezien. Drie maanden ben ik hulpcommies geweest, twee fietsbanden en een nieuw windjack heb ik er van overgehouden.

Busreisje

Veel mensen kunnen tegenwoordig niet begrijpen wat voor problemen het gaf als je vlak na de oorlog wilde reizen. De eerste keer dat ik met mem (Sietske) naar Drachten ging, ging het eerste gedeelte in een dicht busje, met houten bankjes aan beide kanten. Wie geluk had kon zitten en de rest moest staan. Toen wij mee gingen was het busje stampvol. De chauffeur zette zijn schouder tegen de achterdeur en kreeg hem zo dicht. De passagier die er het laatst instapte heeft de hele rit niet op de grond gestaan, maar zweefde tussen hemel en aarde.

BROER SIKKE

Te zwaar

Sikke was niet alleen altijd slaperig, daarnaast was hij ook ontzettend sterk. Als jongen van vijftien, zestien jaar moest hij Frans ook wel eens helpen in de brandstof. Zakken met antraciet (40 kg) waren volgens Sikke te zwaar voor hem. Zakken met cokes (ongeveer 20 kg) die kon hij wel tillen. Op een keer had Frans hem opgedragen de bakfiets te laden met cokes (20 zakken) en die weg te brengen. Op het moment dat hij de bakfiets geladen had kwamen wij in het pakhuis. Frans bekeek de zakken en zei "Ik meende dat jij geen zakken met antraciet kon tillen." "Nee dat kan ik niet", zei Sikke. "Nu wat heb je dan geladen op de bakfiets, die staat vol met antraciet." Hij had het niet eens gemerkt dat hij antraciet in plaats van cokes had geladen.

Amsterdamse bluf

Hij was ook heel rustig en niet gauw kwaad. Maar als hij kwaad werd kon je beter uit zijn buurt blijven. Dat ondervond ook een bokser uit Amsterdam die op dezelfde kamer lag, toen hij in militaire dienst was. Deze gebruikte zijn boks talenten op een vuile manier. Hij treiterde zijn maten net zolang tot ze met hem begonnen te vechten en dan sloeg hij ze in elkaar. Op Sikke had hij geen invloed, want die werd niet kwaad tot een moment dat hij te ver ging. Sikke zou bij de trap afgaan toen hij hem plotseling liet struikelen, zodat Sikke half bij de trap aftuimelde. Dat was net even te veel. Sikke stormde naar Boven, pakte hem op en gooide hem in een keer van boven naar beneden. Hij heeft nooit meer last van hem gehad.

Natte droom

Bij een zware storm is Sikke ook een keer in de nacht drijfnat geworden. Sikke lag als jongen altijd in de kleine bedstee in het voorste slaapkamertje. (Frans en ik lagen altijd in de grootste bedstee). 's Morgens bij het wakker worden zei hij tegen ons: "Ik ben nat." Toen hij naast zijn bed stond was zijn pyjama drijfnat, maar ook de dekens en de matras waren nat. Door de zware storm waren er verschillende pannen van het dak gewaaid en omdat het ook stortregende, was het water door de houten dak bedekking in zijn bedstee gelopen. Sikke had daar echter niets van gemerkt en was door alles heen geslapen.

Akkevietje met dokter Bogstra

Sikke en zijn maten hebben ook eens een akkevietje met dokter Bogstra gehad. Dokter Bogstra had zijn auto gestald waar nu de Chinees is. De deur was niet op slot en daardoor hadden de jongens vrij spel. Ze reden de auto voor het postkantoor op het plein. Dokter had gezien of gehoord wie dat gedaan hadden, want toen de jongens een paar dagen later langs de zeedijk fietsten joeg hij hen met zijn auto bij de dijk op.

Naar Indonesië

Vlak na de oorlog moest Sikke ook als militair naar Indonesië. Hij was bij de genie en lag in een kazerne in Semarang. Als er een zware klus gedaan moest worden moest hij en nog een paar jongens, uit de ploeg van drieduizend soldaten, hiervoor opdraven.

BROER JAN

Jan

Onze Jan kwam een keer huilende thuis. Het was in de oorlog en hij was 11 à 12 jaar oud. Hij vertelde dat toen hij langs de visconserven fabriek liep iemand hem visafval in het gezicht had gegooid, dat was in zijn ogen terechtgekomen en die rommel deed hem ontzettend zeer. Ik vroeg hem: "Wie heeft dat gedaan" en toen hij zei: "Rinze Wind", een jongen van mijn leeftijd. Ik ging Makkum in opzoek naar die knaap. Moeder had nog tegen mij gezegd: "Je doet hem niets", maar dat was aan dovemans oren besteed. Toen ik hem zag gaf ik hem zo'n klap dat hij over een hekje vloog en in het plantsoen terechtkwam. Ik had hem wel dood kunnen slaan.

Het past nu even niet

Onze Jan kwam nadat hij een paar jaar na de Ulo was geweest bij Frans in de zaak. Op een keer moest hij met de auto brandstof brengen bij een klant die woonde aan het eind van een dood lopend weggetje. Halverwege stond echter een vrachtwagen wat goederen te lossen. Jan kon er niet langs met zijn auto en vroeg de chauffeur of hij zijn wagen iets aan de kant wilde zetten. Je wacht maar tot ik klaar ben was het antwoord. Jan zette zijn auto achter die wagen, deed zijn deur op slot en liep naar huis, waar hij ging te koffie drinken. Toen de chauffeur klaar was met lossen kon niet voor en niet achteruit. Hij naar het politiebureau, om zijn beklag te doen. Die kwam bij Jan, maar die zei hij wacht maar tot het mij past. Toen paste het hem niet en nu past het mij nog niet.

De gestrikte vrijgezel

Jan was als vrijgezel geliefd bij de vrouwen. Toen hij in militaire dienst was en maandagmorgen met de bus weer naar zijn kazerne moest, dan stonden er wel tien meisjes hem uitgeleide te doen. Maar er was niet een die hem kon strikken tot dat er een nieuwe school juffrouw kwam. Die pikte hem in.

Snelle lift zonder geweer

Jan liftte ook vaak als hij naar zijn kazerne in Stroe op de Veluwe moest. Ieder een stopte voor hem en nam hem mee.

Als hij om negen uur Makkum in ging en de bus was al vertrokken, was hij liftend gegarandeerd om één uur bij de kazerne.

Jan was altijd, en is nog, gek op auto rijden en toen hij in dienst niet chauffeur werd, had hij er geen aardigheid meer aan. Hij leverde zijn geweer in en kwam niet meer op het appel. Zijn chefs accepteerden dat blijkbaar, want hij kwam niet op rapport.

Nergens over praten

In Steenwijk kroop hij, als hij weekendverlof had, voor dat het appel begon onder het prikkeldraad door. Dan kon hij de trein nog halen naar Heerenveen. Op een keer liep hij de commandant tegen het lijf in Steenwijk. Die riep hem bij zich en vroeg of hij niet op het appel moest zijn. En dat hij voor het spijbelen een flinke douw kon krijgen. Jan zei: "Als u nergens over praat gebeurt er niets." Jan heeft er nooit weer iets van gehoord.

Jan de regelaar

Ik moest een keer naar Noord Holland. Jan zei: "Ik breng je wel even naar de kop en hou wel even een auto voor je aan." De eerste auto die hij aanhield stopte ook direct, een dame stapte uit en ik mocht mee rijden. Als ik een auto aanhield reden ze altijd door. Frans kwam een keer thuis en zei dat een boer kwaad was vanwege de leverantie en dat zij niet weer op zijn erf hoefden te komen. Jan zei, dan moet ik er maar even heen. En

vroeg Frans toen hij terug kwam: "Hoe ging het?" "Hij heeft nergens over gesproken", zei Jan "ik heb er koffie gedronken."

ZUSTER ANNA

Duivelsdrek

Over mijn zuster Anna heb ik geloof ik nog niet eerder iets verteld. Anna is net als Frans en ik op het schip geboren. Toen zij een paar jaar oud was is zij onder het varen over boord gevallen. De knecht zag het gebeuren en kon hangend aan het boord haar nog net bij haar haren vast pakken. En haar zo weer aan boord kunnen zetten. Ze heeft er een kaal plek op haar hoofd aan overgehouden. Om dat zij als kind altijd erg zenuwachtig was, moest elke dag een lepel drank innemen. Dat spul heette duivelsdrek, wat een zeer juiste benaming was, want het stonk verschrikkelijk zoiets als bedorven eieren en uien. Onder dwang liet moeder het haar elke ochtend in het hok in nemen. Niet in de kamer of de keuken want dan stonk het hele huis ernaar. Omdat zij enig dochter was werd ze door vader erg verwend.

VERHALEN VAN ANDEREN UIT MAKKUM EN OMGEVING

Staking

Zoals ik al eerder vertelde was ik in de oorlog een tijd in Uchelen bij Laurens Lutgendorf onder gedoken. Die vertelde ook heel wat feiten die hij en zijn maten hadden uitgehaald. Hij en twee broers van hem werkten bij hun vader in de smederij. Ze wilden op een keer meer zakgeld hebben en toen hun moeder dat weigerde (die ging daarover) zeiden ze: "Dan staken wij." Hun moeder rade hen aan maar een ander kosthuis te zoeken, want wie niet werkt zal ook niet eten. De jongens kregen wat dekens mee en sliepen op de zolder van de smederij. Hun vader vond het onder tussen prachtig en gaf ze stiekem geld om eten te kopen.

De rosse buurt

Tijdens de bouw van de afsluitdijk was er in Makkum ook een rosse buurt. Een gezin in Makkum had heel wat dochters en die meiden hadden in hun jeugd allemaal dezelfde levensloop. Als ze van de lagere school kwamen werkten ze eerst bij de apotheek als dienstbode. Na daar enkele jaren te hebben gewerkt gingen ze naar Amsterdam om te werken in de rosse buurt. De grondwerkers en de uitvoerders van de Afsluitdijk waren al spoedig bekend met de dames en ze kwamen in de weekends geregeld in Makkum. Dat was de Makkummer jeugd niet naar hun zin en die grepen in. Toen op een weekend weer enkele auto's met zogenaamde heren kwamen om de dames te plezieren. Werden de auto's van de mannen afgepakt naar de gemeentereinigingsdienst bij het Wopkespaad gereden. Daar werden ze vol basaltstenen gegooid tot ze door hun assen zakten. Toen in optocht naar de dames Rinia, de heren werden uit het huis gehaald en uit Makkum weggejaagd.

Geintjes

De jeugd van toen heeft ook eens een grap uitgehaald bij een erg driftige schipper. Die lag met zijn schip in Makkum en waarschijnlijk hebben ze wel eens de rapen gaar met

hem gehad. Op een dag ging een jongen naar hem toe en zei: "Schipper ik mag wel over een geintje maar wat ik zo net op het hoekje van enkele jongens hoorde, gaat mij toch te ver." "Ze willen vanavond als het donker is de broek (daar ligt het uiteinde van de giek in en daar komt ook de rook van de kachel door) van het achteronder verwijderen en dan wil een van de jongens door het gat van de pijp in jouw achteronder schijten." "Laat ze maar komen", zei de schipper "ik rijg ze aan mijn mes." Dat was ook de bedoeling van de knapen, want de bedoeling was een koeienpens boven het gat te hangen. Toen de schipper wat zag glinsteren stak hij zijn mes er in en de hele inhoud van de koeienpens stortte in zijn achteronder.

Bij Jo Bouma hadden ze een vol reinigingstonnetje boven in de mast getrokken en daar zo vast gebonden, dat er maar twee manieren waren om de ton te verwijderen. De mast laten zakken, maar dan kwam de inhoud van de ton in zijn bollestal (de ruimte waar men in stond te sturen bij dat soort van scheepjes) of hij sneed het touw door maar dan viel de ton met inhoud met geweld op zijn luiken en die zouden daar door worden verbrijzeld. Hij heeft dus de mast maar laten zakken, dat was voor hem goedkoper. Tijd koste toen niets, maar hout was duur.

Die houten scheepjes waren toen vaak wrakken. De pake van de expediteur V.d.Kooy had ook zo'n houten scheepje. Zijn zonen moesten 's nachts om de beurt uit hun bed. Het was pompen of verzuipen, zo lek waren die scheepjes.

Feest

Makkum was vroeger in de hele omgeving bekend om haar Koninginnefeesten. Op een keer had de burgemeester van Wonseradeel de Makkummers verboden feest te vieren. Daar trok de jeugd zich weinig van aan. Op het plein had men teertonnen geplaatst en die in brand gestoken. De plaatselijke politie laadde de tonnen op een kar maar die werd door de jeugd ondersteboven gegooid. Na enige moeite lukte het politie de tonnen op de kar te krijgen en men wilde die naar de hoofdwachter brengen (het gebouw net over de sluis) met de gepakte boosdoeners. Maar toen zij bij de sluis kwamen was de brug over de sluis open gedraaid. Toen maar naar de Vallaatsbrug, maar die werd door de jeugd toen vlug opgedraaid. De gepakte jeugd is toen maar vrij gelaten.

Kornwerdertoren

Feesten kon men vroeger ook geweldig. Van heinde en ver kwam men naar Makkum om daar te genieten van de feesten, met allegorische spelen. Ik kan mij nog goed herinneren hoe het stuk de Kornwerdertoren werd opgevoerd. Op het Kaatsveld werd een grote stelling gebouwd, omwonden met doek. Dat moest de Kornwerdertoren voorstellen. Boven in de toren zaten, in Middeleeuwse kleding gehulde, soldaten. Op het veld om de toren stonden een paar kanonnetjes die bediend werden door de Lutgendorven. Als ze een schot losten, sneed een van de soldaten boven in de toren met een mes een scheur in het doek. En ze schreeuwden ondertussen: "De Kornwerdertoren geven wij niet over." Op een gegeven moment staken een paar al te fanatieke aanvallers de toren van onderen in brand. De soldaten boven in de toren lieten zich hals over de kop bij de balken van de stelling naar beneden glijden. Daar werden ze opgevangen en op een boerenwagen gegooid en toen in optocht door Makkum gereden.

Brand

Er is ook een tijd geweest dat er geregeld brand uit brak in Makkum. Eerst werd dan de brandmeester gewaarschuwd. Het viel op dat, al was het midden in de nacht, hij altijd

gekleed was als hij gewaarschuwd werd. Er werd een aanklacht tegen hem ingediend en voor de rechter moest hij zich aankleden. Hij droeg altijd een broek waarvan de pijpen met meerdere knoopjes moest worden dicht gemaakt. Dat lukte hem nooit in die korte tijd en zo viel hij door de mand. Mijnheer stak zelf steeds de brand aan.

Huwelijksperikelen

Het is ook gebeurd dat op de ochtend van de bruiloft de aanstaande echtgenoot niet op kwam dagen. Na lang zoeken vond men hem in een hooiberg. Op het laatste ogenblik durfde hij niet meer en had zich verstopt.

Oom Keimpe en enkele van zijn vrienden hebben eens een man die door zijn vrouw de deur was uitgezet, half dronken gevoerd, toen hem op een kar gezet om hem bij zijn vrouw te brengen. Die hoorde hen aankomen en deed de deuren op slot. De jongens schoven toen een raam naar boven en probeerden hem zo de kamer in te schuiven. Zij pakte een koord van een schilderij en zodra zijn hoofd onder het raam doorkwam deed zij het koord om zijn nek en trok dat aan. Hij gilte als een varken. Toen hebben zij hem maar teruggetrokken, van nog wat drank voorzien en hem naar het armhuis gebracht. Daar heeft hij toen onderdak gekregen.

Wierd

Dat was dezelfde oom Keimpe die de schooljuffrouw met zijn klomp bedreigde. Vader zijn jongste broer Frans (hij was 10 jaar oud) had een schop tegen zijn knie gekregen, daar kwam een ontsteking aan en hij kon niet meer lopen. Met een zelf gemaakt karretje reed hij zich naar school. Bij het uitgaan van de klas werd hij in de gang soms ondersteboven gelopen. En daarom had grootmoeder gevraagd of hij even voor het uitgaan de klas mocht verlaten. Dat wilde de juffrouw niet toe staan, oom Keimpe ging toen naar haar toe met zijn klomp in de hand en zei: "Als je dat niet toestaat sla ik jou de hersens in." Zij heeft geen last weer veroorzaakt. Later is Frans ook aan die knie ontsteking overleden. Naar deze Frans zijn ook de latere Fransen vernoemd. Pake Wierd werd in zijn jeugd altijd geplaagd met, Wiete Turf, daarom wilde hij niet dat zijn klein kinderen Wierd werden genoemd. Vernoem ze maar naar Frans, zei hij. Wij hebben er een Frans Wierd van gemaakt.

Een voor allen, allen voor een

Vroeger was Makkum in de winter praktisch alleen te bereiken over de zeedijk. Het was dan ook een zeer gesloten gemeenschap. Met, voor zo'n dorp, heel wat kerkgenootschappen. Hervormd Gereformeerd, Menist, Baptist, Leger des Heils, Rooms Katholiek. Er werd heel wat onderling afgevochten, maar zodra een hogere instantie zich er mee ging bemoeien, zoals bisschop of synode dan was men één en liet zich door hen niet gezegen.

Kattenkwaad

Vroeger werd ook veel meer kattenkwaad uitgehaald. Reinder van oom Folkert kon ook van die prachtige verhalen vertellen wat zij en anderen wel hadden uitgehaald. In Schraard woonde in een huisje een oude vrijgezel. Om dat huisje was een stenen muurtje. De jongens lagen een keer op dat muurtje en gooiden stenen tegen zijn deur. Als hij naar buiten kwam om te zien wie dat deden zag hij niemand. Hij ging toen met een stok achter de deur staan met de bedoeling om, zodra hij wat hoorde, de daders te pakken te nemen. Toen hij dan ook iemand hoorde aan komen, gooide hij de deur open

en ranselde er op los. Laat het nu zijn ouderling zijn die hem wilde bezoeken. De jongens rolden van het muurtje van de pret.

In Arum deed een jongen zijn behoefte in de paraplu van de dominee, met alle gevolgen van dien. In Arum had de jeugd ook een keer een touw gespannen dwars over de straat van de ene woning naar de andere woning. Toen dat goed gespannen was begonnen ze op de ramen van de beide huizen te slaan en de eigenaars uit te schelden. Die vlogen beide naar hun voordeur en wilden die opentrekken. Dat lukte hun maar enkele centimeters, want als de een wat extra kracht zette en zijn deur ietsje meer open kreeg, trok hij daar door de deur van zijn buurman helemaal dicht.

Abe Boele, Engelebert en gekke Doede

Tegenwoordig zie je niet veel meer van die dorpsfiguren, die worden nu in een of andere stichting op geborgen, maar vroeger kwam je ze in elk dorp tegen. In Makkum waren er in mijn jeugd. Abe Boele, Engelebert en gekke Doede.

Abe Boele zijn vader was een zoon van een gegoede boerenfamilie. Toen er een bruiloft in de familie was en hij ook aanwezig was, wilde men hem niet bij de maaltijd hebben en zette hem in de stal met een grote hoeveelheid eten. Toen men hem later wilde ophalen bleek hij dood te zijn. Hij had zich letterlijk te barsten gevreten. Zijn maag was geknapt. Engelbert was een zoon van Durk Libben in het vestje. Durk was vroeger karrijder op Bolsward. Hij onderhield de vrachtdienst met een kar die getrokken werd door een hond. Op 't laatst had hij zo weinig pakjes dat hij zijn kar verkocht, de hond verzoop en de pakjes op zijn nek nam en zo kwam hij thuis.

Toen Doede zijn vader overleed zette hij en zijn moeder de kist met het lijk van zijn vader rechtop in de kamer. Dan hoorde hij er nog bij. Op het panwerk waar Doede toen werkte vertelden ze hem dat zijn vader met sinaasappels te koop liep in de hemel. Je moest Doede niet kwaad maken want dan was hij gevaarlijk. Hij stond gauw klaar met zijn mes. Doede ging ook altijd te Nieuwjaarsroepen. Hij zei dan: "Doebeltje hevve, doebeltje hevve." Hij begon in Makkum en in april kon je hem soms vinden in Ferwoude. Daar was hij dan nog aan het Nieuwjaarwensen.

Oude Hannah en oude Piebe

Vroeger was ook alles veel primitiever. De huizen, de inrichting en de mensen zelf. Op de Turfmarkt woonde oude Hannah in een woninkje dat in een pakhuis was ingebouwd. Ze was zo ontzettend smerig en bovendien had zij ook nog katten. Die hun behoeften in de kamer deden. Op de vloer had ze een Chinamat en als die al te smerig was keerde zij hem om. Na een tijdje was die kant ook weer smerig en dan kocht zij een nieuwe en die kwam op de oude mat liggen. Dat ging zo jaren en toen zij kwam te overlijden lag er een dikke laag matten en vuil op de vloer. Men heeft er alles uitgegraven. Omdat de voordeur open stond, konden wij als kinderen zo een kijkje nemen in de woning. Dat was een hele sensatie want Hannah lag nog dood in haar bedstee en dat moesten wij natuurlijk zien.

Op de Turfmarkt woonde ook oude Piebe. Ze heeft achttien kinderen gehad. Een van haar kinderen had een glazen oog en zij zei altijd: "Ûs Ynze krijgt een sefte dea", "want hij hoeft maar één oog dicht te doen." Wij moesten wel eens een boodschap voor haar doen en dan kregen wij voor de moeite een cent. Steevast zei ze dan, dat wij de cent moesten versnoepen. De oude heks wist dat wij dat van moeder niet mochten. Als ze brandstof moest hebben en vader daar langs fietste riep ze altijd: "Leeuwe bliksum, kom hier." Zij had ook twee papagaaien en die deden niets anders dan vloeken als er iemand kwam.

Hendrik Nok Nok

In Makkum woonden veel middenstanders, o.a. 10 bakkers, 5 slaggers en 7 brandstofhandelaren plus nog een heel stel sutelers, dat waren mensen die naast hun dagelijks werk als arbeider nog een paar centen bijverdienden door aan kennissen en familie goederen te verkopen, die ze dan afnamen bij de handelaar met een bepaalde korting.

Zo hadden wij ook zo'n persoon. Wij noemden hem altijd Hendrik Nok Nok. Omdat hij altijd door zijn neus sprak, wij moesten altijd lachen als hij in het pakhuis turven aan het tellen was. Dat ging als volgt: "Een, twa, trije, vier, vijf enz." Hij stond bekend als niet te snugger, maar dat viel soms ook wel mee. Hij had een klant van hem brandstof geleverd en die had ze nog steeds niet betaald, des ondanks hield zij hem aan en bestelde weer brandstof. Hendrik zei dat is prima maar dan moet je de oude schuld betalen. Dat beloofde ze en toen Hendrik met zijn kar bij haar kwam zei hij: "nu eerst de oude schuld betalen", dat deed ze, waarna Hendrik met de nieuwe bestelling weg reed. Zij naar de politie, maar die zei ik had niet gedacht dat Hendrik nog zo snugger was. Hij had zijn geld binnen.

Nog enkele Makkumers

Wij hadden vroeger in Makkum ook een dorpsomroeper die had zo'n geweldige stem, dat bij gunstige wind men, in Idsegahuizum kon verstaan wat hij omriep. Hij liep ook met bokking(gerookte haring) te koop en ondertussen galmde hij het hele alfabet op rijm. Wij zongen dan: "Halleluja loof de Heer, Jaring heeft geen bokking meer."

In Makkum woonde ook de Hynlieper. Het was een weduwwrouw en ze kwam oorspronkelijk uit Hindelopen. Ze had drie dochters die niet van de snuggerste waren. Pietje was de oudste en toen die geboren werd zei een tante: "Gooi die maar over de zeedijkspalen." (ze woog maar twee pond). Maar later was het een blok van een mens en als wij brandstof brachten zei haar moeder: "Pietje brengt het wel op zolder." Pietje pakte de zak met brandstof (40 kg) bij de strop beet en wandelde zo bij de ladder op naar boven. Meintje was de jongste, die was getrouwd en in de laatste jaren van de oorlog gooide ze alles wat maar branden wilde in de kachel. Bedsteedeuren en planken, ze sloopte de vloer planken er uit en stookte die op. De gemeente kon in het voorjaar maar weer zorgen dat alles weer dicht kwam, want ze had kleine kinderen en die konden de dupe niet worden.

Oom Jan (broer van mijn moeder)

Deze oom had net zo als mijn broer Jan iets over zich wat de mensen voor hen in nam Hij was ook turfschipper en kwam zodoende ook in het turfveen om turf te laden. Op een keer kwam hij daar toen de werknemers staakten. Hij wilde niet wachten tot de staking was afgelopen en wilde zelf gaan laden. Dat was de stakers natuurlijk niet naar hun zin en enkelen gingen op de loopplank staan om hem dit te verhinderen. Oom Jan reed met zijn geladen kruiwagen door de rij stakers, reed de loopplank op waardoor de stakers die daarop stonden in het water tuimelden. Op zijn schip loste hij zijn kruiwagen en of er niets was gebeurd reed hij het land weer op en laadde opnieuw zijn kruiwagen. Niemand van de stakers stak een hand naar hem uit.

Hij kwam ook een keer met zijn schip in botsing met een ander schip. Deze schipper met de bijnaam, de duivel van Eernewoude, nam voorrang bij het passeren van een brug. De man had een nieuw schip en meende dat hij daardoor voorrechten had. Door de botsing dreven de schepen weer uit elkaar en beide schippers sprongen aan wal. De schipper uit Eernewoude had een haak bij hem en vloog als een wilde stier op oom Jan af. Die liep rustig op hem af. De man zijn vrouw, die dacht dat oom Jan een wapen bij zich had

begon te schreeuwen: “Man kom terug hij vermoord je.” Vlak bij hem gekomen liet de man zijn haak zakken en liep terug.

De jok stier en de duivel

Jorke Kamstra had een vriendin uit Holland en die liet hij Makkum zien. Ze kwamen ook bij de leugen bolle en toen zei Jorke: “Dit is onze jok stier.”

Toen de nieuwe Rooms Katholieke kerk er was, moest eerst de duivel er uit worden gebannen. Door de inwijding zouden de deuren van de kerk vanzelf open gaan en de duivel zou er uit vluchten. Maar laten nu de omstanders zien dat er iemand achter de deur staat die hem open doet. Dat was een hele blamage.

Abe Boele, 31
Abraham, 21
Bouke de Witte, 23
broer Frans, 30
de dames Rinia, 29
de Heer, Jaring, 32
de Hynlieper, 32
Doede, 31
dokter Bogstra, 27
Dokter Bogstra, 27
Douwe, 17, 23
Durk Libben, 31
Engelbert, 31
expediteur V.d.Kooy, 29
Frans, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 22, 23, 26, 27, 28, 30
Frans Wierd, 30
gekke Doede, 31
Hendrik Nok Nok, 32
Jan, 3, 4, 12, 15, 16, 17, 19, 21, 27, 28, 32, 33
Jo Bouma, 29
Jorke, 33

Keimpe, 11, 21, 23
Keimpe de Jong, 21, 23
Laurens Lutgendorf, 28
Luitzen Reitsma, 25
oom Keimpe, 30
Oom Keimpe, 30
oude Hannah, 31
oude Piebe, 32
Pake Wierd, 30
Reinder, 31
Reintjes, 25
Rinze Wind, 27
Sietske, 26
Sietske Kooistra, 6
Sikke, 26, 27
Ûs Ynze, 32
visconservenfabriek van Van de Berg, 24
Wierd, 30
Wiete Turf, 30
xpediteur V.d.Kooy, 29
zuster Anna, 28

